

מפעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו חפץ | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגיד שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע ללימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאבכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנזקקים ואבכים עמלי תורה

יום א' ב' סיון-שבת ט' סיון תשפ"ד

העלון מוקדש לעילוי נשמת: הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול שולמית זצ"ל ומרת הדרה בת שמוחה ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

מסכת בבא מציעא ק"ב-ק"ה

שבוע פרשת נשא

העלון מוקדש לעילוי נשמת: ר' אליהו בן חנה ז"ל ומרת אסתר בת מרים ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

דף ק"ב ע"א

תנו רבנן המשכיר בית לחבירו על השוכר לעשות לו מזוזה, וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויוצא. ומגוי נוטלה בידו ויוצא. ומעשה באחד שנטלה בידו ויצא, וקבר אשתו ושני בניו וכו'.

[יורה דעה סימן רצ"א] אף על גב דבציצית קיימא לן מתירין מבגד לבגד, מזוזה שאני שגורם למזיקים שיבואו. מיהו יכול לתבוע דמיהן מהנכנס לדור בתוכה, אך אף אם זה הנכנס אינו רוצה לשלם, מ"מ אסור לו ליטלן. אבל במשכירה לגוי נוטל המזוזות. וכן אם שכר בית ממנו וקבע שם מזוזות כשיצא ממנה יכול ליטלה אלא אם כן משכירה עוד לישראל אחר יכול ליטול דמיהם מאותו ישראל הנכנס וכשהוא יוצא יטלם. ויש מי שרוצה להתיר ליטול המזוזות גם מבית ישראל כשיצא אם אין לו להשיג מזוזות למקום שנכנס שם [פ"ת בשם ברכ"י].

לא צריכא, בחצר דמשכיר, ותורי דאתו מעלמא קמו בה.

דין הזבל שבחצר מבואר בשו"ע [חושן משפט סימן שי"ג], דהזבל שבחצר, אם אין החצר מושכרת לו הזבל של המשכיר, וכן במקומות שהזבל אינו שוה כלום ומוציאים הוצאות להוציאו מחצר הוא על המשכיר. וכתב הטור דדוקא בזבל המתקבץ משארי בהמות דקונה לו חצירו להמשכיר, והבעלים מסתמא מפקירים הזבל, ואפילו

קדם השוכר והגביהן לא זכה בהן. אבל המתקבץ מבהמותיו של השוכר, או שהוציא זבל מביתו לחצר, הוא שלו, והטעם, דכיון דדר בחצר אינו מפקיר זבליו. ואף המתקבץ משארי בהמות אם קלטן השוכר מן האויר בכלי ולא נח הזבל בחצר הרי הזבל שלו, דמעולם לא זכה חצרו של משכיר. ויש אומרים דדוקא בהקדים הכלי תחת הבהמה קודם שהוציאה הרעי מגופה שלא היה עומד לנוח בחצרו, אבל אם הקדים הזבל להכלי זכה המשכיר דאויר שסופו לנוח כמנוח דמי [סמ"ע]. וכל זה כשהחצר אינו מושכרת לשוכר, אבל כששכורה לו הרי חצירו הוא וזכה הוא בכל הזבל המתקבץ שם. וזו דעת הטור ורוב הראשונים, אבל דעת הרמב"ם [פרק ה' הלכה י"ב], שאפילו החצר מושכרת לשוכר הוי הזבל המתקבץ של המשכיר, וכ"כ בש"ע. ועיין בערוך השולחן שהאריך בטעמו של דבר זה.

האפר היוצא מהתנור והכירה העומדים בחצר ומושכרים לשוכר להשתמש בהן, הרי הוא של השוכר, ואפילו כשאחרים אופין ומבשלין בתוכן, ואפילו לדעת הרמב"ם מפני שתשמישו של השוכר בהן הוי כמו בבית ולא כחצר לפיכך הן לגמרי שלו, ועוד שמתערבים באפרו של השוכר ואין דעת המשכיר ע"ז [סמ"ע].

המשכיר בית לחבירו לשנה, נתעברה השנה נתעברה לשוכר. השכיר לו לחדשים, נתעברה השנה נתעברה למשכיר. מעשה בציפורי וכו'.

הודעה חשובה

ניתן להקדיש את העלון מידי שבוע להצלחה או לע"נ, וכן אפשר לפרסם ספרים בלבד בעמוד האחרון של העלון, העלון מודפס ב20,000 עותקים ומופץ בכל הארץ, מלבד זה הוא נשלח במייל לרבבות אנשים, ומהם זה נשלח לעוד רבבות רבות של אנשים, כך שמעיינים בו למעלה ממיליון איש מידי שבוע, בהקדשה אחת אתם מנציחים את יקירכם במפעל התורה ויכיוי הרבים מהגדולים בעולם, או וקפיים להצלחתכם את זכות הרבים ולימוד התורה של ציבור ענק זה, מעלת לימוד התורה היא הסגולה הבדוקה והמונחה יותר מכל הסגולות שבעולם, בסכום של 1,000\$ תוכלו לזכות בהקדשה זו, כל הקורם וזכה! רק שני הקדשות יופיעו מידי שבוע בעמוד הראשון של העלון! או פירסום של ספרים, עמוד שלם 1,000\$ וחצי עמוד 500\$, בפרסום זה אתם חוסכים הוצאות גדולות של הדפסה והפצה. לפרטים: בטלפונים או במייל המופיעים בתחתית העמוד. וכן ניתן לשלם בנדרים פלוס או בקהילות על שם מכון ראש פינה, ולכתוב שם את פרטי ההקדשה

כולל ומכון ראש פינה:

[סימן ש"ב] המשכיר בית לשנה בסך כך וכך ונתעברה השנה נתעברה לשוכר וא"צ לשלם בעד העיבור, ואפילו לא ידע המשכיר שהשנה מעוברת, דחדש העיבור בכלל השנה הוא, ואין חילוק בין השכירו בר"ה או באמצע החורף, רק דיש אומרים אם השכירו בר"ה וא"ל הנני משכירו לך לשנה אחת או לשנה סתם אין העיבור בכלל, מדלא אמר לשנה זו ואמר לשנה סתם היתה כוונתו למעט חדש העיבור [סמ"ע], ובאמצע השנה מוכרח לומר שנה אחת או שנה סתם, דאם היה אומר לשנה זו לא השכירו רק עד ר"ה. אבל מכמה ראשונים מתבאר דאין חילוק וגם בתחלת השנה דינו כמו באמצע השנה. וכן אם השכיר לשנים רבות והיו כמה שנים מעוברות בתוכם לא חשבינן העיבורים, ולא עוד אלא אפילו השכיר לשנה והשנה היתה פשוטה ובכלות השנה דר בה עוד שנה, וזו השנה היתה מעוברת אין המשכיר יכול לומר הרי דרת סתם על סמך השנה הראשונה וכיון שזו השנה לא היתה מעוברת לא אחשוב לך השנה השניה המעוברת המקח כפשוטה אלא מחשב לו כפשוטה. אבל אם השכירו לכל חדש בכך וכך ונתעברה השנה נתעברה למשכיר וצריך לשלם לו בעד העיבור, ואפילו שכר ממנו ל"ב חדש, מ"מ כיון שהזכיר שם חדש אין העיבור בכלל. ואם השכירו כמקובל לחדשי החמה כפי חשבון האומות פשוט דאין כאן עיבור דעיבור אינו אלא בחדשי הלבנה כפי חשבון ישראל והעיבור הוא השלמה לחדשי החמה:

המשכיר בית לחבירו והזכיר לו חדש ושנה, כגון שא"ל הנני משכיר לך ביתי בדינר לחדש שנים עשר דינרין לשנה, או שהקדים השנה שאמר הנני משכיר לך ביתי בשנים עשר דינרין לשנה בדינר לחדש, הרי חדש העיבור של המשכיר וצריך לשלם לו בעד העיבור, משום דמספקא לן אם תפוס לשון ראשון או אחרון, וקרקע בחזקת בעליה עומדת ונחשב המשכיר כמוחזק והשוכר כמוציא ועליו הראיה, ואף שכבר עבר חודש העיבור והמשכיר בא להוציא ממנו שכר דירה, מ"מ כיון שהספק לא נולד עתה אלא מתחלת החדש נולד, הקרקע בחזקת בעליה עומדת ונמצא שדר בשל חבירו וצריך להעלות לו שכר.

דף ק"ב ע"ב

בעו מיניה מרבי ינאי שוכר אמר נתתי, ומשכיר אמר לא נטלתי, על מי להביא ראיה וכו'.

[סימן ש"ז] השוכר שאמר נתתי שכר הבית שנתחייבתי בו והמשכיר אומר עדיין לא נטלתי, אם תבעו בתוך זמן השכירות, או בסתם שכירות כשתבעו בתוך שלשים יום, על השוכר להביא ראיה. ואם תבעו המשכיר לאחר זמן, או ביום דמישלם זמניה, על המשכיר להביא ראיה או ישבע השוכר שכבר נתן לו שכרו ויפטר, ולא שייך כאן לומר קרקע בחזקת בעליה עומדת כיון דאין הספק על

הדירה אלא על התשלומין. וכן אם התנו מקודם כיצד ישלם, כגון ששכר ממנו שישלם לו בכל חודש או בכל שנה, אם תבעו בתוך החודש או תוך השנה על השוכר להביא ראיה, תבעו לאחר החודש והשנה אפילו ביום האחרון של החודש והשנה על המשכיר להביא ראיה:

דף קג ע"א

אמר רבא אמר רב נחמן האי מאן דאוגר ליה ביתא לחבריה לעשר שנין, וכתב ליה שטרא, ואמר ליה נקיטת חמש שנין מהימן וכו'.

[סימן ש"יז] המשכיר בית לחבירו לעשר שנים ואין זמן בשטר, או שיש בו זמן רק שידוע שלא נכנס בה בזמן הכתוב בשטר, והשוכר אומר שעדיין הוא בתוך הזמן והמשכיר אומר כבר עברו שני השכירות, על השוכר להביא ראיה, ואם לא הביא ראיה ישבע המכשיר היסת ויוציאנו, דבכל טענה שבין שוכר למשכיר קרקע בחזקת בעליה עומדת ועל השוכר להביא ראיה, חוץ מטענת פרעון מפני שהיא כתביעת ממון בעלמא, אבל בשאר טענות שביניהן, אפילו בטענת קציצה, שהמשכיר אומר עשרה זהובים לחודש קצצת לי בעד הבית והשוכר אומר פחות, על השוכר להביא ראיה, כיון דהקציצה היא בעיקר מקח הבית, ולכן אפילו כשכבר דר בו על השוכר להביא ראיה. וכ"ש אם השוכר אומר שכרתי ממך והמשכיר אומר לא השכרתיך דעל השוכר להביא ראיה [סמ"ע].

אמנם לאחר זמן השכירות שיכול לומר פרעתי או לא שכרתי מעולם ונפל טענה בין השוכר והמשכיר, אף על פי שקרקע בחזקת בעליה עומדת השוכר נאמן במיגו, וה"ה כשיש להשוכר מיגו דלקוחה היא בידי [ש"ד], מפני שעיקר הטענה היא על הממון, וכיון שיש לו מיגו נאמן בשבועה.

אמר רב נחמן שואל אדם בטובו לעולם. אמר רב מרי ברה דבת שמואל והוא דקני מיניה. אמר רב מרי בריה דרב אשי ומהדר ליה קתיה.

[סימן שמ"א] כשם שהשואל לזמן כיון שמשך השואל אין המשאיל יכול לחזור בו כמו כן השואל כלי מחבירו לעשות בו מלאכה פלונית, כיון שמשך השואל אין המשאיל יכול ליטלו מתחת ידו עד שיעשה בו אותה מלאכה, ואין המשאיל יכול לומר היה לך לעשות המלאכה עד עתה, דכיון דלא קבע לו זמן למלאכה יכול לעשותה בזמן שירצה. ומ"מ נראה דהרבה יותר מכשיעור אין לו להשהותם ותלוי בראיית עיני בית דין לפי המלאכה וההליכה ולפי הזמן והמקום:

ואמרו שואל אדם בטובו לעולם והוא דקני מיניה ומהדר ליה קתא, ופירש"י דבטובו משמע כל זמן שהוא טוב, ואפילו החזירו למשאיל חזר ונוטלו ממנו כשיצטרך. ולכן בעינן דוקא שקנו מן המשאיל, אבל לא קנו מן

המשאיל אינו נוטלו ממנו כשהחזירו דלא הוה רק דברים בעלמא, דקנין המשיכה נתבטלה כשהחזירו דאחר כך הוה כשאלה חדשה. ואם נשבר מחזיר לו שבריו, ואינו חוזר ומתקנו, דלא השאילו אלא כל זמן שהוא בטובו וכ"כ הרא"ש והטור וכן פסק הרמ"א:

והרמב"ם [פ"א משאלה] כתב, השואל כלי מחבירו להשתמש בו וא"ל השאילני דבר פלוני בטובתך, כלומר אין אתה משאיל לי דבר זה כדרך כל המשאילין אלא כפי טובת לבך ונדבותך שאינך מקפיד על הזמן, אם קנו מיד המשאיל על זה הרי השואל משתמש בו לעולם עד שיתבטל הכלי מלעשות מלאכתו ויחזיר שבריו או שייריו, ואין השואל רשאי לחזור ולתקן הכלי או לעשותו פעם אחרת. ע"כ. והעתיקו המחבר בשו"ע. ואפשר דגם הרמב"ם מודה שאפילו החזירו למשאיל חוזר ונטלו ממנו. ואם אמר סתם השאילני בטובה או בטובתך הוי כסתם שאלה, דלשון בני אדם כן הוא עשה עמי טובה והשאילני [רא"ש], ולא כוון שישאלנו לעולם.

ולכל הפירושים אין השואל רשאי להשאיל לאחרים, דאף על גב דהוא עצמו משתמש בו לעולם, מ"מ שאולה היא אצלו ואין השואל רשאי להשאיל. והמשאיל אינו יכול ליקחו ממנו בע"כ אף שלא בשעת מלאכתו של שואל, דיכול לומר לו שמא תשברנו ותפסיד לי זכותי שנתת לי [טור]. ואם הכלי הזה נאנס מיד השואל אינו משלם להמשאיל אלא שווי השברים. וכן כל שואל ששאל כלי לעשות בו מלאכתו אחר כמה ימים ובא המשאיל וא"ל תן לי עתה הכלי ואעשה בו מלאכתי כיון שעתה אינך צריך לעשות עדיין, יכול השואל לעכב מליתן לו דשמא יפסידנה [נה"מ]. ואם נאנס מהשואל קודם שעשה המלאכה משלם לו כל שווי הכלי ומנכה לו שווי הפחת שהיה נפחת אלו השתמש בו זמן השאלה [שם].

אמר רבא האי מאן דאמר ליה לחבריה אושלן מרא למירפק ביה האי פרדיסא רפיק ביה ההוא פרדיסא. פרדיסא רפיק ביה כל פרדיסא דבעי, פרדיסי רפיק ואזיל כל פרדיסי דאית ליה, ומהדר ליה קתיה.

האומר לחבירו השאילני קרדום לעדור בו הפרדס הזה, עודר בו אותו הפרדס בלבד ואינו רשאי לעדור בו פרדס אחר אפילו הוא כמוהו, ואף דבסימן ש"ח מבואר דבכמוהו יכול לשנות, מ"מ אם יארע סיבה שתשבר מחמת המלאכה יאמר המשאיל דהשינוי גרם וימצא עילה לתלות [סמ"ע], ואף אם השואל קיבל על עצמו לשלם אף במתה מחמת מלאכה, מ"מ אסור לו לשנות, דשמא המשאיל לא היה מתרצה לפרדס זה שרוצה לעדור מפני איזה טעם שיש לו, דאף שהטעם אינו אמת מ"מ הוי שואל שלא מדעת [ט"ז]. ואם א"ל השאילני קרדום לעדור בו פרדס עודר בו פרדס אחד איזה שירצה אפילו אינו שלו, דהא לא א"ל פרדס שלי. ואם שאלו לעדור בו

הרבה פרדסים שלו, עודר בו כל פרדסים שלו, ואפילו לא אמר הרבה ולא אמר שלו עודר בו כל פרדסיו שלו ולא של אחרים [טור], דאם נתיר לו לעדור גם של אחרים אין לדבר סוף [סמ"ע], אבל שלו יכול לחפור כמה שירצה, ואפילו נשחת כל הברזל בהעידור מחזיר לו הניצב של עץ ואין המשאיל יכול למחות בו, דע"מ כן השאילו כיון דא"ל פרדסים לשון רבים.

אמר רב פפא האי מאן דאמר ליה לחבריה אושלן האי גרגותא ונפלה לא בני לה, גרגותא ונפלה בני לה. בי גרגותא כרי ואזיל כמה גרגותי בארעיה עד דמתרמי ליה. וצריך למיקני מיניה.

האומר לחבירו השאילני שוקת זה, והוא באר שמשקין ממנו השדות, ונפל, אינו יכול לחזור ולבנותו, דלא כוון אלא כל זמן שזה השוקת קיים. ואם א"ל השאילני שוקת סתם ונפל, חוזר השואל ובונה אותה עד שישקה כל שדותיו, דכשם שאם א"ל לעדור פרדסים עודר כל פרדסיו, כמו כן כששואל ממנו דבר המיוחד למלאכת השדות אם שאלו סתם עושה בזה כל השדות שיש לו. ואם א"ל השאילני מקום שוקת, הכוונה הוא לחפור בקרקעו מקום להשקאת השדות, והרי חופר ובונה בקרקע של המשאיל עד שימצא מקום מוכשר לזה, דעל מנת כן השאילו. ולכן אם חפר במקום אחד ומצאו שאינו מוכשר לזה חופר במקומות אחרים ובונה מקום השוקת שייספיק לו להשקות ממנו כל שדותיו או כל בהמותיו לפי מה שהתנה עם המשאיל.

והיכן יחפור, את מקום החפירה בתחלה יתן לו המשאיל ואינו יכול לחפור במקום אחר עד שיחפור במקום שהראה לו ולא ימצא מבוקשו. והטור כתב שהשואל בונה בכל מקום שירצה בקרקע של המשאיל, עיי"ש ובערוך השלחן דביאר כוונתו.

ודע דכל הנ"ל אינו אלא עיקר הדין, אבל מובן לכל בר לבב דאם מידת הדין יש כאן, אבל מידות טובות אין כאן, והרי זה ככופר בטובתו של חבירו שעשה עמו טובה והוא גומל עמו רעה, והרי הוא גם נועל הדלת בפניו שאף אחד לא ירצה להשאילו, י חכמים דסדום.

המשכיר בית לחבירו ונפל חייב להעמיד לו בית. היה קטן לא יעשנו גדול, גדול לא יעשנו קטן, אחד לא יעשנו שנים, שנים לא יעשנו אחד. לא יפחות מן החלונות ולא יוסיף עליהם, אלא מדעת שניהם. היכי דמי אי דאמר ליה בית זה נפל אזל ליה וכו'.

[סימן ש"ב] השכיר בית סתם ונפל חייב לבנותו או ליתן לו בית אחר, ואף כשהוא קטן מהבית שנפל אין השוכר יכול לעכב עליו, והוא שיהיה קרוי בית, אבל אינו יכול לכופו שיהיה כגודל הראשון, דהא לא השכיר לו רק בית סתם והרי קרוי בית. אמנם כל זמן שהראשון לא נפל

אינו יכול להוציאו מזה וליתן לו בית קטן ממנו, ואפילו להוציאו לבית יפה ממנו אין ביכלתו כל זמן שהוא קיים ודר בו [ט"ז].

ודוקא כשא"ל בית סתם, אבל אם א"ל בית כזה אני משכיר לך דינו כבית סתם לענין זה שאם נפל חייב ליתן לו בית אחר, אך בזה יפה כחו מבית סתם שאינו יכול ליתן לו בית קטן מבית הראשון, דלכן אמר בית כזה, כלומר כמדתו וכצורתו, ולכן חייב להעמיד לו בית כמדת ארכו ורחבו של בית זה שהראהו, ואין המשכיר יכול לומר לא היתה כוונתי על מדתו אלא שיהיה קרוב לנהר או לשוק או למרחץ כבית זה שהראיתי לך. וגם השוכר אינו יכול לכופו ליתן לו בית כזה הסמוך לנהר או לשוק או למרחץ, דמסתמא כשאומר בית כזה הכוונה היתה על המדה והצורה ולא על ענין אחר, ולכן מעמיד לו בית כזה במדתו וצורתו, אף על פי שאינו נאה בבניינו ובקישוטו כהראשון. לפיכך אם הראשון היה בית גדול לא יעשנו קטן היה קטן לא יעשנו גדול היה חדר אחד לא יעשנו שנים היה שנים לא יעשנו אחד, ולא יפחות מהחלונות והפתחים שהיו בו ולא יוסיף עליהם אלא מדעת שניהם.

פרק שמיני

שלשה סוגים יש בשוכר שדה מחבירו, שוכר וחוכר וקבלן. שוכר נקרא ששוכר השדה ומשלם לבעל השדה כך וכך מעות לשנה כמו שוכר בית. וחוכר נקרא שאינו משלם לו מעות אלא תבואה, מאותה שזורעה משלם לו כך וכך מדות לשנה, בין שתעשה השדה הרבה בין שתעשה מעט או לא תעשה כלל. וקבלן נקרא שנותן לבעל השדה חלק בהתבואה שתגדל שם שלישי או רביעי, הכל כפי תנאם. וכללו של דבר הוא ששוכר וחוכר דין אחד להם, לפי ששכרם ידוע. וקבלן הוא כעין אריס, אלא דהקבלן הוא נותן כל ההוצאה והזריעה והוא נותן החלק לבעל השדה, ובאריס נותן בעל השדה ההוצאה והזריעה והוא נותן החלק להאריס. ובמשניות והסוגיות הבאות יתבאר דיני החוכר וקבלן.

המקבל שדה מחבירו, מקום שנהגו לקצור יקצור, לעקור יעקור, לחרוש אחריו יחרוש, הכל כמנהג המדינה. כשם שחולקין בתבואה כך חולקין בתבן ובקש, כשם שחולקין ביין כך חולקין בזמורות ובקנים ושניהם מספקין את הקנים.

[סימן ש"כ] בין חוכר ושוכר בין קבלן, מקום שנהגו לקצור התבואה אינו רשאי לעקור עם השורש ומקום שנהגו לעקור אינו רשאי לקצור, ואיזה מהם שבא לשנות חבירו מעכב עליו אלא אם כן התנו מקודם. והטעם, דכשעוקרים התבואה נשארה השדה נקייה, וכנגד זה יש מעלה בקצירה שנשארו השרשים לזבל על השנה

הבאה. ולפיכך לפעמים לבעל השדה נחא ליה בקצירה ולפעמים בעקירה. וכן להמקבל לפעמים נחא ליה בקצירה לפי שבעקירה יש הרבה טורח, ולפעמים נחא ליה בעקירה כדי ליתן הקש התחתון לבהמותיו. לפיכך כל אחד מעכב על חבירו מלשנות כפי המנהג אם לא פירשו.

במקום שנהגו לחרוש אחר הקצירה כדי להפוך שרשי העשבים הרעים שלא יצמחו צריך לחרוש, ואפילו לא היה המנהג שם לנכש העשבים הרעים והוא ניכש אותם מ"מ אינו פוטר עצמו מלחרוש אחר כך באמרו דדי בניכוש, מפני שיכול בעל השדה לומר שמא לא ניכשת כל הצורך, או שלאחר זה עלו עשבים רעים. ואם פירש בשעת הניכוש שעושה זה כדי שלא יצטרך לחרוש ובעל השדה שתק, גלי דעתיה דניחא ליה. ואף שמדינא כל תנאי שאינו בשעת השכירות אינו מתקיים בלא קנין, וכ"ש בשתיקה לבדה, מ"מ במעשה כזה שעשה המקבל בדבר שלא היה צריך כלל ועשייתו היתה כדי שלא יצטרך לעשות מעשה אחרת די באמירתו גם שלא בשעת השכירות ובשתיקת בעל השדה, ואם לא נתרצה בזה היה לו למחות. וכן להיפך, אם נהגו לנכש והמקבל אינו רוצה, אפילו רצונו לחרוש אחר הקצירה והייתי אומר שטובה היא מניכוש, מ"מ אין שומעין לו מפני שיכול לומר דעד החרישה יפלו העשבים הרעים ויצמחו ולא תועיל החרישה אחר כך:

אם נוהגים באותו מקום שהחוכר שדה סתם נוטל חלקו גם באילנות, אף על פי שבאילנות אין לו טירחא שגדילין מאליהן, יש לכל מקבל וחוכר חלק בזה, ואפילו אם בעל השדה הוסיף לו יותר משאר חוכרים וקבלנים אינו יכול לומר דלכן הוסיפתי לך כדי שלא תטול באילנות. וכן להיפך, אם נהגו שלא ליטול חלק באילנות אז הם של בעל השדה, אפילו אם הוסיף החוכר לבעל השדה בחלקו יותר משאר בעלי השדות, והטעם משום דהבא לשנות מהמנהג צריך לפרש בשעת השכירות, דהיתרון יכול לתלות בענין אחר וזהו כדברים שבלב, ולא דמי לניכוש שנתבאר דהתם הרי דיבר שעושה על מנת כן [הכל מבואר בסוגיין]:

[סימן שכ"ז] כשם שחולקין המקבל ובעל הקרקע בתבואה כך חולקין בתבן ובקש אף על פי שלא פירש כן בעת הקבלה, וכשם שחולקין ביין כך חולקין בזמורות. אבל הקנים שמעמידים תחת הגפנים, אם קנו אותם בשותפות הרי אלו חולקין בהן, ואם הם משל אחד מהם הרי הם שלו, וכן כל כיוצא בזה. וזה אינו רק בקבלנות אבל בחכירות לא שייך חלוקה [רש"י ק"ג ע"ב ד"ה ושניהם] דהא על החוכר לעשות הכל ואינו נותן לבעל הקרקע רק קצבתו:

דף ק"ג ע"ב

המקבל שדה מחבירו והיא בית השלחין או בית האילן, יבש המעיין ונקצץ האילן אינו מנכה לו מן חכורו. אם אמר לו חכור לי שדה בית השלחין זו או שדה בית האילן זה יבש המעיין ונקצץ האילן מנכה לו מן חכורו.

היכי דמי אילימא דיבש נהרא רבה אמאי אינו מנכה לו מן חכורו נימא ליה מכת מדינה היא אמר רב פפא דיבש נהרא זוטא וכו'.

[סימן שכ"א] החוכר או המקבל שדה מחבירו והיא בית השלחין שאין די לה במי גשמים וצריכים להשקותה, ויבש המעיין שמשקין ממנו בית השלחין זה, והנהר הגדול שממנה נמשך זה המעיין לא פסק, אינו מנכה לו מחכורו, שהיה לו לטרוח ולהביא מהנהר. וגם במקבל אם לא הביא מהנהר ישלם לבעל השדה חלקו כפי שהיתה עושה אם היה מביא מהנהר. וכן אם בשדה זו היה אילן טוב שעל שמה נקראת השדה בית האילן, וידוע שבשביל האילן ירד החוכר לתוכה מפני שבהאילן נוטל חלק בלי טירחא [רש"י], אף על פי שנקצץ האילן אינו מנכה לו מחכורו, ובמקבל לא שייך בזה ניכוי דהרי שניהם מפסידים בפירות האילן, ובחוכר כל מה שצריך הבעל הבית ליטול מפירות יקח לו החוכר פירות מהשוק דמזלא ידידה גרם. וכן אם היתה שדה של אילנות ונקצצו הרבה אילנות, על כל זה אינו מנכה לו מחכורו [פירוש המשנה לרמב"ם במשנתין] ואפילו לא נשאר מטע עשרה לבית סאה [טור]:

אבל אם מכת מדינה היא, כגון שיבש הנהר הגדול, דרוב בעלי השדות נלקו, מנכה לו מחכורו, ובקבלנות לא שייך ניכוי דחולקים לפי תנאם מה שנמצא. אמנם אם זה טרח והביא מים מנהר רחוק להשקותה, שזה לא היה מוטל עליו כלל, מוסיף לו בעל השדה כפי שומת הבקיאים מה ששוה בעד טרחתו. וכן באילן ושדה אילנות, אם רוב האילנות של הבקעה או העיר נקצצו ע"י רוחות סערות או לא צמחו כלל מנכה לו מחכורו דזהו מכת מדינה [ויבאר עוד לקמן ק"ה ע"ב]:

ואם בשעה שהשכיר לו גלי דעתיה דהוא שוכרם דוקא בהיותם כמות שהן עתה, אף על פי שלא היה תנאי מפורש בדבר מנכה לו מחכורו. כגון שהיה עומד בתוך השדה וא"ל בית השלחין זה אני משכיר לך, בית האילן זה אני משכיר לך, יבש המעיין או נקצץ האילן מנכה לו מחכורו, שהרי הוא עומד בתוכה ולמה הוצרך לומר זה, אלא שזהו כאומר כמות שהיא עתה אני משכיר לך. וה"ה אפילו לא עמד בתוכה אלא חוצה לה ואמר בית השלחין זה אני משכיר לך, מדלא קאמר שדה זו ודקדק לומר בית השלחין זה, משמע כמו שהיא עתה. וכן אם עומד בתוכה ואמר לו את בית השלחין אני משכיר לך, אף שלא אמר זה, דכיון דעומד בתוכה והזכיר בית השלחין הוי קפידא

דדוקא בית השלחין כמו שהיא עתה [סמ"ע]. אבל כשלא עמד בתוכה ולא אמר זה אלא בית השלחין או בית האילן אני משכיר לך, ויבש המעיין או נקצץ האילן אינו מנכה לו, דזה שא"ל בית השלחין ובית האילן הוא שם בעלמא, שכן היא נקראת, דאין בזה לשון המורה על קפידא לומר כמו שהיא עתה.

ויש אומרים דזה שאמרנו דכשאמר זה או עומד בתוכה ונקצצו האילנות דמנכה לו, זהו דוקא כשלא נשאר מטע עשרה לבית סאה, דבטל ממנו שם שדה אילן, וכן בבית השלחין כשיבש המעיין כולו, אבל אם נשאר מטע עשרה לבית סאה או שלא יבש המעיין לגמרי אינו מנכה לו מחכורו דעדיין שם בית השלחין ושדה האילן עליהם. וכן יש אומרים דזה שאמרנו דכשלא אמר זה ולא עמד בתוכה, אף על פי שהזכיר בית השלחין אינו מנכה לו, זהו דוקא כשבעל השדה אמר לשון זה להחוכר, אבל אם החוכר אמר לבעל השדה בית השלחין אני חוכר ממך מנכה לו אף על פי שלא עמדו בתוכה וגם לא אמר זה, דכיון דהדבר נוגע לו מסתמא בקפידא אמר כן. וכן פסק הרמ"א:

דף ק"ד ע"א

המקבל שדה מחבירו והובירה שמין אותה כמה ראויה לעשות, ונותן לו. שכך כותב לו אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא.

[סימן שכ"ח] אם המקבל לא עבדה כלל אלא הובירה כולה או מקצתה, שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ונותן לו חלקו שהיה מגיע כפי תנאם, ואפילו לא כתב לו זה ולא התנה עמו כן, מ"מ צריך לשלם לו כפי ערך זה ויכול לשלם לו בממון או בתבואה. ואם התנה עמו אם אוביר ולא אעביד אשלם לך אלף זוז, הרי זו אסמכתא ואינו נותן לו אלא כפי מה שראוי לעשות בלבד. ואם הובירה והיתה מכת מדינה שנלקו כל השדות בשדפון, מ"מ צריך השוכר לשלם לו אף אם היא בקבלנות, מפני שיכול לומר אלו זרעת אותה הוה מקויים בי לא יבושו בעת רעה וגו', ואף שלא התנה עמו שיזרענה אלא קבלה סתם דסתם קבלנות היא לזריעה [ערוך השלחן]:

רבי מאיר היה דורש לשון הדייט.

[חושן משפט סימן מ"ב] לשון שרגילים לכתוב בשטרות, אף על פי שאינו מתיקון חכמים אלא לשון שנהגו ההמון לכתוב במקום ההוא, הולכין אחר לשון זה, ואפילו לא נכתב דנין כאילו נכתב, משום דמסתמא היתה דעתו שיכתוב כן. ודוקא שידוע שידע מלשון זה, אבל אם לא ידע מזה אף על פי שנהגו ההמון כן אין דנין כאילו נכתב [ש"ד]. וה"ה אם יש בעיר תקנה או מנהג שיכתבו כן בשטרות אף על פי שלא נכתב כמו שנכתב דמי:

דף ק"ד ע"ב

ולא היא, לא שנא דאמר לכתובתה ולא שנא דאמר בכתובתה ארבע מאה זוזי דאינון מאתן, עד דאמר הבו לה סתמא.

[חושן משפט סימן רנ"ג] שכיב מרע שצויה ליתן לאשה ארבע מאות זוז לנדוניא ולא פירש אם ליתן מיד או לעת נשואיה, אם אמר תנו בארבע מאות זוז לפלונית בנדוניתה, דהפירוש הוא ליתן לה הפצים בעד ארבע מאות זוז, אינה נוטלת עד שתנשא, ואם מתה בינתים אין יורשיה יורשים, ואם תתייקר הנדוניא או תזול עד העת הזאת אין לה נ"מ בזה, כיון שנותנין לה אז צריכים ליתן מה שבאותה שעה יעלה ארבע מאות זוז. אבל אם אמר תנו ארבע מאות זוז לפלונית לנדוניתה, דפירושו ליתן לה מעות ארבע מאות זוז והיא בעצמה תכין לה צרכי נדוניתה, חייבים ליתן לה מיד, וזה שאמר שהוא לצורך נדוניא מראה מקום הוא לה מה שתעשה בהמעות, ואף אם תעבור על זה עברה על רצון המצוה אבל המתנה קיימת ומה שעשתה עשתה. ואם מתה נותנים ליורשיה, ויש חולקין וס"ל דאין נותנין להיורשים, דכיון שאמר לנדוניתה הקפיד שלא ליתן לה רק לצורך הנשואים ולא לדבר אחר, וכן הכריע הרמ"א, ומיהו צריכים ליתן לה מיד, ואם מתה אחר כך אף שכבר קבלה מ"מ חוזרין המעות להיורשים של המצוה. וה"ה ראובן שנתן מתנה לשמעון שישא בזה את בתו ולא השיאה חוזרים המעות לראובן לדעה זו [ש"ך בשם רש"ל].

הוא גברא דקביל ארעא לשומשמי, זרעה היטי עבדא היטי כשומשמי. סבר רב כהנא למימר מנכי ליה כחשא דארעא, אמר ליה רב אשי לרב כהנא אמרי אינשי כחשא ארעא ולא לכחוש מרה. ההוא גברא דקביל ארעא לשומשמי זרעא היטי עבדא היטי טפי מן שומשמי סבר רבינא למימר יהיב ליה שבחא דביני ביני אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא אטו הוא אשבח ארעא לא אשבחה.

[סימן שכ"ו] המקבל או החוכר שדה מחבירו לזרעה שומשמיין וזרעה חטים, והשומשמיין מכחישים הקרקע הרבה יותר מחטים אבל גם דמיהן הרבה יותר יקרים מחטים, ועשתה הרבה חטים עד שעלה הריוח כמו משומשמיין, אין לו עליו אלא תרעומות בזה, שבעל השדה יתרעם עליו ששינה מדעתו ואולי אם היה זורע שומשמים היה כל כך ברכה שהיה עולה עוד יותר מעתה, ויחלקו כפי תנאם אם הוא בקבלנות, ויתן לו כל מה שקבל עליו אם הוא בחכירות [טור]. ואין המקבל יכול לומר אנכה לך מה שהקרקע לא נכחשה כל כך, דאין לו להפסיד מזה, שהרי רצה שיזרענה שומשמיין, ועוד דאמרי אינשי ליכחש ארעא ולא מרה:

ואפילו עשו החטים יותר ממה שהשומשמיין היו ראויים לעשות, חולקין לפי התנאי שביניהם אף שמשתכר בעל הקרקע גם במזון גם בהעדר הכחשת הקרקע, ואין המקבל יכול לומר לו למה תשתכר עוד מזה, הלא בגרמתי השבחתי ודי לך לקבל כפי מה שהיתנה ראויה לעשות משומשמיין, מפני שזה אומר לו הרק אתה לבדך השבחת הלא גם קרקע שלי גרמה לזה.

וכמובן שחטים ושומשמיין הם רק דוגמא, דהוא הדין לכל מי שקיבל לזרוע איזה מין זרע מין קל מזה אינו יכול לנכות לו בטענה שהקרקע לא נכחשה כל כך כמו אם היה זרע המין שקבל, ואם זרע מין כבד ממה שהתנה עמו ודאי דצריך להוסיף לו על שכירותו כפי שומת הבקיאיים שהכחיש הקרקע יותר, ואף שמשלם לו מ"מ יש עון בידו מה ששינה מדעת בעלים ויבקש ממנו שימחול לו:

דף ק"ה ע"א

המקבל שדה מחבירו ולא עשתה, אם יש בה כדי להעמיד כרי חייב לטפל בה. אמר רבי יהודה מאי קצבה בכרי אלא, אם יש בה כדי נפילה.

[סימן שכ"ח] המקבל שדה מחבירו ולא עשתה פרי, אם יש בה כדי להוציא סאתים יתר על ההוצאה חייב המקבל להתעסק בה ואינו יכול להסתלק, מפני שכך כתב לבעל הקרקע אנא איקום ואזרע ואקצור ואעמיד כרי לפניך ותטול חלקך, ושיערו חכמים שהעמדת כרי הוא בשני סאין ומזה תהא גם חלקו של בעל הקרקע, ואין חילוק בין שדה גדולה לקטנה. ואפילו לא כתב כך כמאן דכתב דמי, דכל המקבל על דעת המנהג מקבל, ולכן אם יש איזה מנהג אחר בזה המקום יעשו כמנהגם. ודוקא כשעשו קנין, דאל"כ הא פועל חוזר בו אפילו בחצי היום. ובמקבל שדה אילן אינו מבואר בגמרא ויעשו לפי ראות הבקיאיים אם כדי לטפל בזה אם לאו, וכן בנינות מירקות. ויש אומרים דתמיד חייב לטפל בה. ואם יש איזה מנהג בזה יעשו כמנהגם. וכ"ז אינו רק בקבלנות, אבל בחכירות לא שייך זה, דאפילו לא עשתה כלום צריך לשלם חכירותו אם אינה מכת מדינה כמו שיתבאר לקמן [טור]:

דף ק"ה ע"ב

אמרי דבי רבי ינאי לתפלה ולתפילין ארבעה קבין. לתפלה מאי היא וכו'.

[אורח חיים סימן צ"ז], הנושא משוי על כתפיו, פחות מארבעה קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל, ד' קבין מניחו על גבי קרקע ומתפלל. וכתב ערוך השלחן דנראה דזהו כשמתירא להניחה על הקרקע מפני חשש גניבה או שמוכרה להתפלל דרך הלזכו, דאז התיירו לו בפחות מד' קבין להפשילו לאחוריו, אבל כשביכולתו להניח

על הקרקע או באיזה מקום ויכול להתפלל מעומד בלא המשא מחויב לעשות כן גם בפחות מד' קבין. וכן להחזיק מקלו בידו בשעת התפלה נראה דאסור, ואם חושש מפני גניבה יניחנו לפניו וישגיח עליו.

לתפילין מאי היא וכו'. תני רבי חייא המוציא זבל על ראשו ותפילין בראשו הרי זה לא יסלקם לצדדין, ולא יקשרם במתניו מפני שהוא נוהג בהן מנהג בזיון. אבל קושרם על זרועו במקום תפילין. משום דבי שילא אמרו אפילו מטפחת שלהן אסור להניח על הראש שיש בו תפילין. וכמה אמר אביי אפילו רבעא דרבעא דפומבדיתא.

משמע דרבי שילא חולק וסברא ליה דאפילו משא קל דמטפחת אסור, וכיון דאביי מפרש דבריו קי"ל כן, וזו דעת הרמב"ם [פ"ד מתפילין הכ"ג] שכתב, הנושא משא על ראשו חולץ תפילין של ראש עד שיסיר המשוי, ואפילו מטפחת אסור להניח על הראש שיש בו תפילין, אבל צונף הוא מצנפתו על תפילין. עכ"ל. והעתיק דבריו בש"ע [או"ח סימן מ"א] וסיים, אבל דבר שדרכו ליתן בראשו כגון כובע או מצנפת מותר. עכ"ל:

אבל הרי"ף והרא"ש העתיקו גם הברייתות וגם דברי רבי שילא, ומשמע דס"ל דלא פליגי כלל, ויש מי שאומר דהברייתא מיירי בדיעבד שכבר נושא המשוי או במי שפרנסתו בכך, בזה השיעור ד' קבין, ורבי שילא מיירי בלכתחלה ואסור אפילו מטפחת כיון שאין פרנסתו בכך [ב"י בשם ר"י אבוהב], אבל זבל בכל ענין אסור משום בזיון, וזהו ברייתא דרבי חייא. ויש שחילק דהברייתא מיירי שהמשא כבר על ראשו ורוצה להניח תפילין, דאז בפחות מד' קבין מותר ורק זבל אסור, ורבי שילא מיירי כשהתפילין על ראשו ורוצה להניח משא עליהם דאז אפילו מטפחת אסור [ב"י]. ויש מי שפירש דהברייתא לא מיירי כלל שהמשא היא על ראשו, דהמשא מופשל לאחוריו וקשור בחבל על ראשו והחבל דוחק את התפילין כשהמשא כבד ארבעה קבין [ב"י בשם הר"י אסקנדרין].

אבל הרמ"א כתב בש"ע ז"ל, אבל דבר שדרכו ליתן בראשו כגון כובע או מצנפת מותר, ואפילו הכי אם הוא משוי כבד ד' קבין והתפילין נדחקות צריך להסירן. עכ"ל. וכוננתו, דהא דמצריך ד' קבין זהו בדבר שדרכו לשום על ראשו, וזה שאוסר מצנפת הוא בדבר שאין דרכו לשום על ראשו. ויש שחילק [ט"ז סק"א] בין רוצצות לאין רוצצות, דברוצצות את התפילין אפילו מטפחת אסור, ובאין רוצצות מותר עד ד' קבין, וריך לומר דרוצצות הכונה שדוחקות התפילין ומזיזות אותם ממקומם, דאם לא כן איך שייך במצנפת רוצצות. ויש שכתב לחלק בין מקום שדרך לישא משא על ראשו דאז מותר עד ד' קבין ובמקום שאין דרך אסור גם מטפחת [מג"א]. וערוך השלחן כתב דנראה דודאי כשיושב בביתו אסור אפילו מטפחת,

דמי מכריחו לכך, וזהו דברי רבי שילא, והברייתא מיירי כשהוא בהלכו בדרך כדמוכח הלשון נושא משא על ראשו, ואז מותר עד ד' קבין, רק בזבל אסור משום בזיון:

המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה, אם מכת מדינה היא מנכה לו מן חכורו, אם אינה מכת מדינה אין מנכה לו מן חכורו. רבי יהודה אומר אם קיבלה הימנו במעות בין כך ובין כך אינו מנכה לו מחכורו.

אמר רב יהודה כגון דאישדוף רובא דבאגא עולא אמר כגון שנשדפו ארבע שדות מארבע רוחותיה אמר עולא בעו במערבא נשדף תלם אחד על פני כולה מאי נשתייר תלם אחד על פני כולה מהו אפסיקא בירא מאי אספסתא מאי זרע אחר מאי חיטי לגבי שעורים כזרע אחר דמי או לא כל העולם כולו בשדפון ושלו בירקון אי נמי כל העולם כולו בירקון ושלו בשדפון מאי תיקו וכו'.

אמרו רז"ל דבדבר שהוא מכת מדינה, שכל השדות לא עשו פירות, כגון שנפל ארבה וחגב ואכלו כל השדות, מנכה לו מחכורו, דבכה"ג אינו יכול לומר להחוכר מזלך גרם דהרי היא גזירה על כל בעלי השדות וגם בעל שדה זו יסבול ההפסד. ואם נתהווה ענין שנתרבה יותר טורח להחוכר ואם היה טורח הרבה היתה עושה פירות, אם לא טרח יסבול הוא כל ההפסד ולא בעל השדה, דהיה לו לטרוח, וכן בקבלנות ישלם לבעל השדה חלקו כפי מה שהפסידו לפי שומת הבקיאים. אבל במכת מדינה, בקבלנות אינו מנכה לו להמקבל כלום, דהרי לא שייך ניכוי בזה שהרי חולקין כפי תנאם במה שנמצא. וזהו דעת הרבה מהראשונים וכן פסק הרמ"א, אבל דעת הטור, וכן משמע מהרמב"ם [פ"ה משכירות], לחלק בין מכת מדינה שנתהווה לאחר גידול התבואה, כגון אכלה חגב, דבזה חולקין מה שנמצא, ובין מכת מדינה שנתהווה קודם גידול התבואה, כמו שיבש הנהר הגדול ושדה זו א"א שתגדל בלא דליית מים, וזה המקבל טרח והביא מים מנהרות אחרים, והרי היה ביכולתו למנוע את עצמו מטירחא גדולה כזו, דהא לא קיבל אדעתא דהכי, ולכן אם עשה כן מנכה לו הבעל הבית מחלקו כפי טרחתו שהיה לו [סמ"ע סיימן שכ"א], ויש מי שאומר [ט"ז] דלא פליגי כלל, ואין חילוק בין נתהווה המכה קודם לאחר מכאן, ואם המקבל לא עשה דבר יתר לא שייך ניכוי וחולקין בכל הנמצא לפי החלקים, ואם עשה דבר יתר מחובתו, כמו שהביא מים מנהרות רחוקים הכל מודים שבעל הבית מוסיף לו ומנכה מחלק עצמו, והרמ"א מיירי כשלא עשה דבר יתר, וכן עיקר לדינא:

[סימן שכ"ב] החוכר או שוכר שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה, אם אירע דבר זה לרוב השדות של אותה הבקעה, ולהרמב"ם רוב השדות של אותה העיר, מנכה לו מחכורו, משום דהוי מכת מדינה ולא מזליה דשוכר גרים. וכמה מנכה לו, הכל לפי ההפסד שאירע לו. ואף

העליונה כל זמן שיכול למצא עילה שאם היה עושה כדבריו לא היה מתקלקל, ולכן דעת רש"י באמת דאפילו כשצמחה צריך לזרוע כל זמן זריעה, אך בזה חולקים הפוסקים, דכיון שעשה מה שעליו לעשות עד צמיחת התבואה א"צ לעשות עוד [סמ"ע]:

דף ק"ז ע"ב

המקבל שדה מחבירו לזרעה שעורים לא יזרענה חטים, חטים יזרענה שעורים, רבן שמעון בן גמליאל אומר. תבואה לא יזרענה קטניות, קטניות יזרענה תבואה, ורבן שמעון בן גמליאל אומר.

ולהלכה [סימן שכ"ד], החוכר שדה מחבירו לזרעה שעורים לא יזרענה חטים מפני שהם מכחישות את הקרקע יותר מהשעורים, אבל חכרה לזרעה חטים יכול לזרעה שעורים, ויקח לו להכירתו חטים מן השוק. ואם חכרה לזרוע קטניות לא יזרענה תבואה, חכרה לתבואה יזרענה קטניות [לגירסת הרמב"ם]. ולפ"ז תבואה מכחישי הקרקע יותר מקטניות. ויש אומרים להיפך, תבואה לא יזרענה קטניות קטנית יזרענה תבואה דקטנית מכחישת הקרקע יותר. ודבר זה תלוי לפי הקרקע, דבבבל וכיוצא בה שם הקטניות מכחישת את הארץ ולכן לא יזרע שם קטנית, ויש אומרים דבבבל שהיא מצולה וטבועה בבצעי מים יכול לשנות ולזרוע מה שירצה, דקרקע שלה מפני שומנה אינה נכחשת מחמת הנ"ל. ואין בזה כללים, אלא כל מקום ומקום לפי עניינו וטבעו.

יש אומרים דכ"ז הוא בחכירות, אבל בקבלנות יכול לשנות אפילו לדבר המכחישי את הקרקע, דכיון שנוטל חלק מהשדה לפי מה שהתנו ביניהם ואינו נוטל דבר קצוב, וכשיזרע דבר המכחישה יותר היא שוה יותר ויהיה לו חלק יותר גדול, ואמרי אינשי ליכחש ארעא ולא ליכחש מרה. ויש חולקין וס"ל דאפילו לדבר שאינו מכחישי יותר אינו יכול לשנות בקבלנות, דכיון דקבלן אין דרכו ליתן אלא ממה שגדל בשדה אפשר שבעל הקרקע מקפיד לזרוע דוקא מין זה מפני שצריך למין הזה.

המקבל שדה מחבירו בעשרה כור חטים לשנה ולקתה נותן לו מתוכה. היו חטיה יפות, לא יאמר לו הריני לוקח מן השוק, אלא נותן לו מתוכה.

[סימן שכ"ג] החוכר שדה מחבירו ליתן לו כך וכך חטין לשנה ולקו החטין שהיו רעות כחושות ושדופות, מ"מ נותן לו מתוכה כמו שהן, ואין המחכיר יכול לומר קח לי חטין מן השוק. ואפילו לא לקו במחובר אלא שלקו העמרים בשדה אחר הקצירה, ויכול המחכיר לומר הרי מקרקעי גדלו בטוב ואצלך נתקלקלו, מ"מ כיון שלא ראינו שהחוכר עשה איזה קלקול שנוכל לתלות בו מחוייב המחכיר לקבלם, וכמו שאם היו חטים יפות מכל החטים לא היה ביכולת החוכר להביא לו חטין מן

שאינו דומה הפסדו להפסד של רוב בעלי שדות, מ"מ כיון דהוי מכת מדינה מנכה לו לפי הפסדו [סמ"ע]. ואם לא פשטה המכה ברוב השדות אינה מכת מדינה ומזלא דשוכר גרם ואינו מנכה לו כלום. ובקבלנות לא שייך חילוק זה, דבכל הנמצא בשדה אם מעט ואם הרבה חולקין כפי תנאם:

מבואר בגמרא כי כשאינה מכת מדינה דאינה מנכה לו משום דמזלא דשוכר גרם, זהו אפילו כשהיה להמחכיר עוד שדות בבקעות אחרות וכולן נשדפו או אכלן חגב, דאף דרואין דמזלא דמחכיר גרם, מ"מ אינו מנכה לו, שהמחכיר יאמר לו אין דרכו של הקדוש ברוך הוא להעניש את האדם שלא ישאר לו שריד, כמו שכתוב כי נשארנו מעט מהרבה, ושדה זו שהחכרתי לך השאיר לי הקדוש ברוך הוא כיון שההפסד הוי עליך, אבל להיפך במכת מדינה דמנכה לו מחכורו, אם נשתדפו כל השדות של החוכר שבבקעה אחרת אינו מנכה לו מחכורו, דנראה להדיא שאין זה ההפסד תלוי אלא בשוכר, שהרי גם שדותיו שבמקומות אחרים נשדפו, ושם לא היתה מכת מדינה, והשוכר אינו יכול לומר דמשום סיבה שלי היה נשאר לי מעט כמו שאומר המשכיר, דהרי אם היה רצון ה' להניח לו מעט היה מניח לו משדות עצמו ולא משדות אחרים שחכרן, ועוד דבין כך ובין כך לא נשאר לו בכאן אף מעט, אלא שלא היה צריך לשלם להמשכיר ובזה לא שייך שויר:

אם היה מכת מדינה, מנכה לו אפילו השדות האחרים היו זרועים חטים והוא זרע שעורים או להיפך, דג"כ מכת מדינה היא כיון דסוף סוף נשדפו. מיהו אם היה אצלם גם מהמין שלו וזה לא נשדף אצלם אין זו מכת מדינה, דהמשכיר אומר לו הרי המין שלך לא נשדף. ואם רוב הבקעה לא נשתדף רק הארבעה שדות מארבע רוחותיו יש אומרים דזהו ג"כ מכת מדינה כדעת עולא בגמרא, והרבה חולקים בזה וכן הוא דעת הטור:

התנה עם בעל השדה שיזרענה חטים וזרעה שעורים, אף על פי שגם כל החטים נשדפו, מ"מ אינו מנכה לו, מפני שהמחכיר יכול לומר לו אלו זרעת חטים אולי היה מקויים בי ותגזר אמר ויקם לך, שאני התפללתי על חטים ולא על שעורים. וכן אם לא זרעה כלל, אף שרוב השדות נשדפו מ"מ צריך לשלם לו כל חכורו, מפני שאומר לו אילו זרעת היה מקויים בי לא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו. וכן אם זרעה ולא צמחה, אף על פי שבא חגב או שדפון והוכו רוב השדות, מ"מ אינו מנכה לו מחכורו, דהוא חייב להטפל ולזרוע פעם אחר פעם כל שלא עבר זמן הזריעה, ואולי אם צמחה היה שולט בזה ברכה. אמנם כשצמחה ואכלה חגב אינו מחוייב לזרוע עוד אף שהוא עדיין זמן זריעה, שהרי רואין שגזירה היא שאע"פ שהתבואה תצמח יאכלוה החגבים כמו שאירע לרוב השדות. כללו של דבר לעולם יד המשכיר על

בגבול שניהם וגם יונקים מאויר שניהם אין הנטיה כלום ושניהם חולקים בפירותיו. אבל אם עומד בשדה של אחד מהם ונוטה לשדה אחר הולכין אחר עיקר ההשרשה והכל שלו.

ברוך אתה בעיר, שיהיה ביתך סמוך לבית הכנסת.

בספר בניהו בן יהוידע כתב דנראה לפרש שמי שביתו רחוק אינו יכול לצאת מביתו בחשיכה בבוקר כדי לבוא לבית הכנסת, כדי שלא יהיה נזוק בדרך מכה חשיכה, וכן בערב מוכרח שיצא לאור היום, כדי לבא לביתו לאור היום, אבל אם ביתו סמוך לבית הכנסת, אין לו פחד, אם ילך בחשיכה בדרך זה שיש בין ביתו לבית הכנסת, ואם כן יקדים בבוקר, וגם יאחר בערב, ותראה את מעלת הדבר ממה שאמרו בגמרא אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבי בבבל, תמה, כיון דאמרו ליה מקדמי ומחשיכי לבי כנישתא, אמר היינו דאהני להו, הרי דבברכה זו יש גם ברכה של אריכות ימים:

שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעת ביאתך מן הדרך.

מקשים אמאי אמר ספק ולא אמר גם על ודאי נדה, ורש"י ז"ל פירש כל שכן. והבן יהוידע כתב דנ"ל דספק נדה הוא כתם ואינו דם וסת, ואם תמצא כתם והיא תספור שבעה נקיים אחר מציאת הכתם, ויזדמן שביום השביעי קודם טבילה בא לה הוסת, וצריכה להמתין ששה או שבעה ימים עד שתספור ז' נקיים ותטבול, נמצא נתרחה הטבילה הרבה ימים, וכל אותם ימים שעברו בשביל הכתם לא היה בהם תועלת ועברו בכדי, ולכן יקשה לו הרבה, מה שאין כן אם תהיה ודאי נדה שהוא ביאת וסתה, לא אכפת לו כל כך, כי אחר י"ג או י"ד תטבול.

אי נמי ברכו דוקא בזה, דודאי נדה הוא מחמת הוסת, וזה דבר טבעי, ואין הברכה בסתם משנה הטבע לדחות הוסת, אך ספק נדה היא כתם, דאפשר דהוה לה על פי הרוב מעלמא, ואפילו שהוא ממנה אינו טבעי, ולכן תועיל הברכה בעבור זה:

ברוך אתה בשדה שיהיו נכסיד משולשין. שלישי בתבואה, שלישי בזתים, שלישי בגפנים.

קשה, והלא הכתוב אמר דגנך תרושך ויצהרך, ולמה כאן הקדים הזיתים שהם היצהר. וכתב הבן יהוידע דנראה לומר דבמשקין היוצאין מהם היין משובח יותר מן השמן, שקובע ברכה לעצמו, ולכן הקדים תירוש ליצהר, אבל כאן דנקיט האילנות הקדים הזיתים שהם מתקיימים וחזקים יותר מן הגפנים.

מה ביאתך לעולם בלא הטא אף יציאתך.

והקושיא מפורסמת, דמה יעשה בארור בצאתך, ותיריך המהרש"א דהיינו יציאתך בלא מצות. וכתב הבן יהוידע

השוק, כמו כן להיפך. ולא עוד, אלא אפילו ידוע שבכל שנה עשה חטים טובים ואצל החוכר הזה נתקלקלו, וא"כ נאמר דמזלא דהאי חוכר גרם וכמו באכלה חגב כשמזלו גרים צריך ליקח לו חטים, מ"מ כשיש חטים אלא שהן רעות צריך המחכיר לקבלן, שע"מ כן ירד החוכר לתוכה:

אמנם כל זה כשאין ידוע לנו דבר ששינה החוכר בתנאו, אבל אם שינה, כגון שהתנה עמו לזרעה חטין וזרעה שעורין והתנה לתת לו בחכירותו שעורין ולקו השעורין, אינו נותן לו מתוכה אלא קונה לו טובים מהשוק, ואינו יכול לומר הרי התנתי לתת לך שעורין ויש לי משדה זו, משום דיכול לומר לו הרי התנאי היה על שעורים מן השוק כיון שהתנאי היה לזרוע חטים ואתה שינית. וכ"ש אם קלקל בזריעתו או לא ניכש כראוי או קלקול אחר שעשה, דא"צ לקבל ממנו משדהו אפילו התנה לחטים וזרעה חטים:

ואמרו בגמרא דיין יש לו דין אחר, שאם חקר ממנו הכרם בעשרה כדי יין והחמיץ היין אצל החוכר בחביותיו, אף על פי שידוע שעשה הכל כהוגן מ"מ חייב לקנות לו יין טוב וליתן לו, משום דיין תלוי במזל הבעלים, דיש שנותן לחבירו יין טוב ותיכף כשבא ליד המקבל יתקלקל, ולכן א"צ לקבל ממנו יין רע ויקח לו יין טוב. ועוד טעם, דחטים וענבים בין יפים בין רעים שמן עליהם, אבל יין כשהחמיץ אין עליו שם יין רק חומץ, והוא התנה עמו לתת לו יין. ועוד דחטים וענבים גם אחרי תלישתן שעדיין צריכין לקרקע להתייבש הוי כגדל כך מקרקעו, אבל יין בחבית אין שייכים לקרקע כלל.

דף ק"ז ע"א

אמר ליה רב יהודה לרבין בר רב נחמן רבין אחי, הני תחלי דבי כתנא אין בהן משום גזל, עומדות על גבולין יש בהן משום גזל. ואם הוקשו לזרע, אפילו דבי כתנא נמי יש בהם משום גזל.

[סימן רע"ג] שחלים הגדילים בשדה פשתן הם הפקר ומותר כל אדם ליטלן מפני שמפסידין הפשתן וניחא לו להבעלים שיטלום. ואם הפשתן כבר הוקשה עד שראוי ליטול ממנו זרע לזרוע, אסור ליטלם מפני שכבר קלקלה מה שקלקלה ויותר לא תקלקל. וכן אם עומדים על המיצר אסור ליטלן, מפני שאינה מפסדת הפשתן. ומזה למדנו בכל מיני תבואות כשגדל ביניהם דבר גרוע המקלקל התבואה יכול אחר ליטלן, דודאי ניחא להו להבעלים, ואם כבר קלקלו ולא יקלקלו עוד אסור ליטלם:

דאיתמר, אילן העומד על המיצר. אמר רב הנוטה לכאן לכאן, והנוטה לכאן לכאן, ושמואל אמר חולקין.

ולהלכה [סימן קס"ז] אילן העומד על המצר, אף על פי שהוא נוטה לתוך שדה אחד מהם, כיון שהשרשים

דקשה לפירושו איך יקללו בכך שלא יעשה מצוות, אם כן בטל העונש מעל אדם זה. ונ"ל לקיים פירושו, דאינו מקללו שלא יעשה מצוות, אלא מקללו שיאכל שכר מצותיו בעולם הזה, וממילא הולך ויוצא מעולם הזה בלא מצוות, שכבר אכלם, וכמו שנאמר [דברים ז' י'] ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו.

דף ק"ז ע"ב

והסיר ה' ממך כל חולי, אמר רב זו העין.

כתב הבן יהודע, והא דקרי לעין הרע בשם כל חולי, נראה לפרש משום דשאר חולאים הם לגוף דוקא, אבל עין הרע מזקת גם לנפש, צא ולמד מלוחות ראשונות שנשברו מחמת עין הרע דאומות העולם, ולזה אמר כל חולי כל דייקא מה שנוגע לנפש ולגוף. אי נמי קרי לה כל חולי, כי היא תהיה מכל אדם גם מן הקרובים. אי נמי כל חולי שולט בממון, אבל חולי זה שולט בשניהם יחד.

סליק לבי קברי.

כתב הבן יהודע דנקיט סליק, מפני שהיה מנהגם לעשות הקברים במקום גבוה, כדי שלא יעמדו שם מי גשמים ויחריבו הקברים.

זה יצר הרע שראשו מתוק וסופו מר.

כתב הבן יהודע, הכונה דבתחלה ידבר מתוק, שיאמר שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך, ויש זמן הרבה לפניך שתעשה התשובה ותתקן המעוות, ונמצא אתה נוחל שני עולמים, ואחר שירשיע ביותר ויקרבו ימי הזקנה, חושש פן יעשה תשובה, אז אומר לו דע כי רעתך גדולה, והסכלת עשו, ואם תחשוב לתקן ולשוב על מה שכבר עשית, אין תועלת בזה לחומר הדבר, שאפילו על שיחה קלה יביאך האלקים במשפט, ואם כן למה תהיה קרח מכאן ומכאן, טוב שתשלים ימיד בתענוגים, והחשבון אחד הוא.

אמר ליה רב יהודה לרב אדא משוחאה לא תזלזל במשחתא, דכל פורתא ופורתא חזי לכורכמא רישקא. אמר ליה רב יהודה לרב אדא משוחאה ארבע אמות דאניגרא זלזל בהו, דאנהרא לא תמשחנהו כלל.

[סימן רל"א] במדידת קרקע בין אחים או שותפים צריכים לדקדק בחשבון מדידתו ע"פ עיקרי חכמת המדידה, ולא יאמר מה זה מעט קרקע, שאפילו מלא אצבע מהקרקע צריכים לראות אותה כאילו היא מלאה כרכום שהוא דבר יקר. אכן בד' אמות הסמוכים לחריץ אמת המים מזלזלין במדידתן ואין מדקדקין בה מפני שאין זורעין אותן, והסמוכים לשפת הנהר אין מודדין אותם כלל מפני שהן של בני רשות הרבים:

מכריז רבי אמי מלא כתפי נגדי בתרי עברי נהרא קוצו.

[סימן תי"ז] אילן שהוא נוטה לרשות הרבים קוצצין הענפים אם התפשטו לתוך רשות הרבים עד כדי שיהא הגמל עובר ורוכבו עליו, וכן עגלה עם משא על גבה. ואמרו עוד דאילן שענפיו נוטין לתוך הנהר קוצצין אותן, ולא עוד אלא שצריכין להניח מקום פנוי משתי שפתות הנהר כפי הרוחב של כתפי המלחים שיורדים שם ומושכים את הספינות, וכל אילן הנמצא בכל רוחב זה משני עברי הנהר קוצצין אותן מיד, וא"צ ליתן התראה להבעלים שהרי יש בזה נזק לרבים בעלי הספינות, שע"י זה נתעכב המשכת הספינות. ואם יש בזה חוק המלכות דינא דמלכותא דינא:

דף ק"ח ע"א

דינא דבר מצרא

אמר רב יהודה אמר רב האי מאן דאחזיק בניי אחי ובניי שותפי חציפא הוי סלוקי לא מסלקינן ליה ורב נחמן אמר נמי מסלקינן ואי משום דינא דבר מצרא לא מסלקינן ליה נהרדעי אמרי אפילו משום דינא דבר מצרא מסלקינן ליה משום שנאמר ועשית הישר והטוב בעיני ה' וכו'.

בסוגיא זו מבוארים הלכות דינא דבר מצרא, וסוגיא זו היא למעשה יחידה בתלמוד, ולכן צריך להאריך כאן בפרטיה. אמנם רבו ההלכות והפרטים בענין זה וקצרה כאן היריעה, ונביא את עיקרי ההלכות לפי המבואר בסוגיין, והדברים השכיחים.

[סימן קע"ה] כשאחד מוכר קרקע או בית או חנות, אם המצרן רוצה לקנותו הוא קודם לכל אדם כשנותן את אותו סכום המקח שאחר נותן, אסמכוה אקרא דועשית הישר והטוב בעיני ד', שחפץ השם יתברך שבני אדם יעשו זה עם זה ישר וטוב, ואין לך ישר וטוב מזה, כיון שהמוכר אין לו היזק שיהא המצרן קודם לכל אדם, ולדעת נהדעי בסוגיין, וכך ההלכה, דאלמוה חכמים לדין זה שאף אם מכר לאחר אין מכירתו כלום וצריך ליתנה לבעל המצר, וזה הלוקח נחשב כשלוחו של המצרן לכל דבר ועידי הקניין של הלוקח יכתבו שטר בשם המצרן וא"צ קניין אחר, ואם הוקרה אחר כך א"צ ליתן לו רק כפי שקנאה, ואם הוזלה צריך ג"כ ליקח אותה כפי שקנאה אם חפץ בה, מפני שהלוקח נחשב כשלוחו, ומדוע דינו עם הלוקח, כי על הלוקח מוטל עיקר הישר והטוב, דהרי יכול לקנות במקום אחר.

לפיכך המוכר שדה לאחר, בין שמכרה בעצמו בין שמכרה ע"י שלוחו, בין שמכרה בית דין, יש רשות להמצרן של שדה זו ליתן דמים שנתן הלוקח בעדה להלוקח ומסלקו מהשדה, ואפילו היה הלוקח ת"ח ושכן

לבית המוכר וקרוב והמצרן להשדה הוא עם הארץ ורחוק דירתו מביתו של המוכר ואינו קרוב לו מ"מ מסלקו להלוקח משדה זו, ואפילו אם אומר המוכר א"כ לא אמכרנה כלל אין זה כלום, ואם בעת מכירתו תלה הקניין בכך חוזרת אליו, אבל על כל פנים לא תשאר ביד הלוקח, ואם אחר כך היא ביד הלוקח יקחנה המצרן מידו אם ירצה. אמנם כל זה כשאין הפסד להמוכר בקניית המצרן, כגון שהוא מתרצה על כל הפרטים של הלוקח, דאם לא כן אין זה ישר וטוב שיגיע להמוכר הפסד ע"י מצרנותו ואינו קודם והמקח קיים ביד הלוקח [סמ"ע].

מה נקרא בר מצרא

איזהו בן המצר, לאו דווקא כשאין שום הפסק בין שדהו ובין הנמכרת, אלא אפילו יש הפסק קצת, כגון שהיה מפסיק רכב דקלים והם דקלים תכופים וסמוכים זל"ז עד שנראה כשוכבים זה על זה, או שמפסיק בנין גבוה וחזק או גומא או אבן גדול או הר קטן וכיוצא בהם, רואים אם יכול להכניס אפילו תלם אחד בתוך הדבר המפסיק עד שיתערבו שתי השדות ה"ז בן מצר שלו ומסלק את הלוקח, ואם לאו אינו מסלק כיון שאינו יכול לעשותם שדה אחת. וכן במצרנות בתים וחנויות, אם הם סמוכים זל"ז עד שביכולתו לעשותם חצר אחד יש להם דין בר מצרא ואם לאו אין להם. ויש אומרים דגומא אינה הפסק כלל אפילו היא גדולה, דיכול למלאותה בעפר [סמ"ע]:

ואמרו לקמן [ק"ח ע"ב] דאם בן המצר בא לדחות הלוקח שקנה קרקע הסמוכה למצר שלו, אם הלוקח רוצה לבנות בה בתים ובן המצר אינו רוצה אלא לזרעה אין בזה דין בר מצרא, וזוכה בה הלוקח מפני ישוב הארץ, דבניין בתים הוא יותר ישוב מזרעה, וכל שיש בזה מניעת טובה לאחרים אין בזה ישר וטוב. ויש מי שאומר שאם המצרן רוצה לנוטעה באילנות יכול לסלקו, דנטיעת אילנות נחשב ישוב כבתים, ועוד דאילנות הם יותר קביעות מבתים דמושרשים ועומדים תמיד בקרקע והנטיעה חשובה יותר מבתים [טור] ודווקא אילנות העושים פירות ולא אילני סרק:

במי לא נוהג דינא דבר מצרא

כיון שעיקר החיוב מהישר והטוב מוטל על הלוקח דמה לו לקנות אצל המצרן יקנה במקום אחר, לכן אמרו חז"ל דהמוכר לאשה או ליתומים קטנים אין בהם דינא דבר מצרא, דאינם בר הכי שיטריחו א"ע לקנות במקום אחר ואין זה מהישר והטוב לדחותם. וכן טומטום ואנדרוגניוס מפני שהן ספק אשה אין המצרן מסלקן. ודווקא יתומים קטנים, אבל יתומים גדולים או קטנים שאינם יתומים שיש להם ממון בפ"ע ולוקחים לעצמם, אית בהו משום בר מצרא, דאביהם יכול לטרוח בעדם, ויתומים גדולים יכולים בעצמם לקנות במקום אחר, אבל יתומים קטנים אף שיש להם אפטרופוס ואף אם המצרן ג"כ יתום או

אשה אין בהם דינא דבר מצרא [ש"ד] וכן באשה הדין כן, ואשה זו שאמרנו שאין בה דינא דבר מצרא דווקא כשהיא אלמנה או גרושה, או אפילו יש לה בעל רק שידוע שיש לה ממון שאין לבעלה רשות בו ולכן לא יטרח בשבילה.

ומזה שנתבאר דבאשה ויתומים קטנים לית בהו דינא דבר מצרא יש שלמדו מזה דאם הלוקח אין לו בית או שדה ודחיקא ליה שעתא, והמצרן א"צ לה רק להרווחה בעלמא, דאין בזה דינא דבר מצרא, דכיון דכל עיקר דינא דבר מצרא הוא מפני הישר והטוב, אין זה ישר וטוב שזה שהוא דחוק לא יקחנה מפני הרווחתו של המצרן, כמו דאמרינן באשה ויתום דלאו אורחייהו למטרח דלית בהו דינא דבר מצרא. אבל יש חולקין בזה, דלא דמי לאשה ויתום דכיון דלאו אורחייהו למטרח מה יעשו, אבל בסתם בני אדם שביכולתם לטרוח ולמצא במקום אחד לא פלוג רבנן, דאם לא כן יתבטלו כל דיני מצרנות, דכל לוקח יוכיח שהוא דחוק ומוכרח לזה. וכתב הרמ"א דמדברי הר"מ מרוטנבורג ודברי רבינו ירוחם נראה כסברא ראשונה, ודבר זה תלוי בראיית עיני בית דין. וכתב עוד דדווקא שהלוקח מן העיר ולא יוכל למצא בית במקום אחר, אבל בלא"ה המצרן קודם לכ"ע.

קנה שדה ביותר משויה או בפחות

קנאה הלוקח במנה ושוה מאתים, אם המוכר היה נותנה כן לכל אדם, כגון שמוכרה מפני הדוחק, לא יתן לו המצרן אלא מנה, ואם לא היה נותנה לאחר כן אלא ללוקח זה מפני אהבתו, צריך ליתן להלוקח מאתים, והריוח אין ביכולת המוכר לתבוע מהלוקח. ואם הלוקח טוען שלא היה המוכר נותנה במקח זה לאחר והמצרן אומר שהיה נותנן כן לאחר, על המצרן להביא ראיה, ואם אינו מביא ראיה מפסיד, מפני שהלוקח הוא מוחזק והמוציא מחבירו עליו הראיה, ואף דחשבינן אותו כשלוחו של המצרן כנ"ל, מ"מ כיון שאין דרך העולם למכור פחות משויו נראה דטענת הלוקח קרוב לאמת. ועוד דעיקר זכותו של המצרן הוא משום ישר וטוב, וכל זמן שאינו מביא ראיה לזה אין כאן ישר וטוב, דשמא הלוקח אומר אמת ואינו מהישר והטוב שיפסד ע"י מצרנותו. וכן כל כיוצא בזה, כגון שהרויח לו זמן הפרעון, אם היה עושה ג"כ לאחר, כגון שמכרה מפני רעתה אז גם המצרן לא יתן ללוקח המעות אלא עד זמן שקבע לו אם המצרן הוא איש בטוח או שהמוכר רוצה לקבלו לבטוח, ואם המוכר עשה רק מפני טובת לוקח זה צריך המצרן ליתן ללוקח מיד אף על פי שהוא לא יתנם להמוכר עד הזמן שקבע לו, ואם הלוקח טוען שרק בעדו הרחיב הזמן והמצרן אומר לא כן על המצרן להביא ראיה [טור].

קנאה הלוקח במאתים ואינה שוה אלא מנה, אם המצרן רוצה בה צריך ליתן מאתים, ואם טען המצרן שעשו קנוניא ביניהם ואינו נוטל ממנו רק מנה ועשו

קנוניא להפקיע ממנו מאתים, נשבע הלוקח בנקיטת חפץ ונוטל מאתים כדין נשבע ונוטל שנשבע בנקיטת חפץ, דקרוב הדבר להאמין מפני שלא מסתבר שהלוקח ישלם הרבה יותר משויו, וכיון שהמצרן טוען ברי משביעו, אבל כשאינו טוען ברי אינו יכול להשביעו [ב"י וש"ד].

דין מצרנות בבעל חוב

אף אם הלוקח לא לקחה רק גבאה בחובו ג"כ נוטלה המצרן ממנו, דלא עדיפא גביית חוב מלוקח, והמצרן משלם לו חובו, ואם השדה אינה שוה כדי החוב א"צ המצרן ליתן לו רק כפי שומת שדה זו. ויש חולקין בזה, דזהו רק כשאין לו מהיכן לגבות, כגון שמת הלוחה ולא היה לו מה לגבות מהיתומים זולת שדה זו, אבל כשהלוחה חי והיה לו ממה לגבות אלא שנתרצה בשדה זו בעד כל חובו, למה יגרע מלוקח שלקח שוה מנה במאתים, והרי אם המצרן בעצמו היה לוקחה מהמוכר והבעל חוב היה גובה ממנו בחובו של המוכר היה יכול הבעל חוב לומר לדידי שוה היא כל חובי, וכ"ש כשבא ליטלה רק מטעם מצרנות [סמ"ע וש"ד]:

באלו אופנים אין דינא דבר מצרא

כיון שעיקר מצרנות הוא מפני הישר והטוב, לפיכך אם יש איזה צד הפסד להמוכר בטל דין מצרנות, דאין זה ישר וטוב להפסיד להמוכר. ולכן אם אין להמצרן מעות מזומן והלוקח הביא מזומן, אפילו אמר המצרן אטרח ואביא מעות לאחר זמן אינו מחוייב להמתין ואיבד המצרן זכותו. ואם אמר אלך ואביא מעות היום, אם הוא אמוד או שביכולתו להשיג הלואה ממתנינים לו עד שילך ויביא מעות, ואם לפי ראות עיני בית דין אין זה רק דחייה בעלמא, דאינו אמוד ואינו בטוח אין שומעין לו, דאולי בין כך יחזור בו הלוקח ונפסיד להמוכר. ויש מי שאומר דגם בכה"ג אין שומעין לו רק כשידע מהמכירה, וכיון שלא הכין א"ע בהמעות בטל ממנו דין מצרן, אבל אם קודם ביאתו לבית דין או להמוכר לא ידע כלל ממכירה זו, או אפילו ידע רק לא ידע מסכום המקח, ועתה כשבא אומר אלך ואביא מעות, ממתנינים עליו, דמאין אנו יודעים שאין לו מעות, אף אם מוחזק לעני מכל מקום יש שמחזיקים עצמם לענינים ובאמת יש מתרושש והון רב, ומה שלא הכין עד כה מפני שלא ידע המקח, ומכל מקום אין ממתנינים עליו רק כשיעור שילך לביתו ויביא מעות לבית דין או למוכר ויותר מזה אין ממתנינים עליו, דכשאין לו בביתו לא ישיג בהלואה כיון שאינו אמוד ובטוח. וכתב ערוך השלחן דנראה דאם הבית דין מבינים שיכול להשיג בהלואה ממתנינים עליו כמה שעות. וכל הדברים שאנו מבטלין למצרנות מפני טובת המוכר, ואם המוכר אומר שאינו מקפיד בכך נשאר זכות המצרן בתקפו:

וכן אפילו הביאו שניהם מעות, אם מעותיו של הלוקח טובים משל מצרן ויקרים במקח או שממהרים לצאת

בהוצאה משל המצרן, או שמעות המצרן צרורים וחתומים שאין רשות לפותחן עד שיבא בעל המעות והוא איננו בעיר ומעות הלוקח פתוחין, בטל זכותו של המצרן, דכדבר שיש פסידא למוכר לא תקנו מצרנות כשהמוכר מקפיד על זה. וכן לגבי לוקח, אם בא לסלקו והלוקח סילק כבר להמוכר אין המצרן יכול לסלקו בדמים פחותים מדמיו שיהיה צריך להפסיד בהם, אבל אם לא יהיה לו הפסד רק טירחא קצת, כגון שאין חריפין כל כך יכול לסלקו, דדווקא במוכר אמרו כן משום דעליו לא נוטל כל כך הטוב והישר, דהרי אם רוצה לא ימכרנה כלל משא"כ בהלוקח [סמ"ע וש"ד]:

ולכן אם אין בעל המצר בעיר, כגון שהוא בעיר אחרת, או שהוא בעיר והוא חולה ונצרך להמתין עד שיקום מחוליו, או שהוא עדיין קטן, יכול המוכר למכור והלוקח לקנות, ואם אחר זמן בא מדרכו או הבריא החולה או הגדיל הקטן אינו יכול לסלקו, שאם אתה אומר כן אין אדם יכול למכור קרקעותיו, שלא ימצא קונה, שתמיד יחשוש הקונה שמא לאחר זמן יבא בעל המצר ויסלקהו, ואין לך נעילת דלת למכירת קרקעות יותר מזה, ולכן אין דין מצרנות אלא כשהמצרן לפנינו ומעותיו מוכנים. ואם בא קרובו או אוהבו של המצרן ואומר הנני עומד במקומו ואני נותן מעות מזומנים בעדו ואקנה בעדו לחלוטין, אף שאין לו כח והרשאה ממנו, זכין לאדם שלא בפניו ועומד במקומו לכל דיני מצרנות. אמנם כשהמצרן בכאן ואינו רוצה לקנות וקרוביו ואוהביו רוצים לקנות בעדו, אין משגיחין בדבריהם כיון שהוא בעצמו אין רצונו בכך, ואפילו אומר אני איני חושש אם יקנו ואם לא יקנו ואינני מוחה בהם מלקנות, מ"מ כיון שהוא אינו חושש בטלה לה כח מצרנותו [ערוך השלחן]:

בחליפין אין דין מצרנות, כגון שהחליף חצר בחצר או בשדה או בכרם, כיון שהחליפין היא קרקע בקרקע והמוכר חפץ דווקא באותה קרקע שמחליף עליה אין זה ישר וטוב למונעו מזה, וכן הלוקח אינו מתרצה להחליף קרקע שלו רק על קרקע זו, וכן עיקר לדינא, ולא כמי שאומר דאם המצרן רוצה ליתן להלוקח כרם או שדה אחרת טובה בשלו הדין עם המצרן. אבל אם החליף קרקע בבמה או במטלטלין לא בטל דין מצרנות, דמטלטלין ובהמות ביכולתו לקנות בכל מקום ובכל זמן, ולכן שמיין דמי אותה הבהמה או המטלטלין ונותן לו המצרן ומסלקו.

היו למוכר נכסים הרבה בכמה מקומות ומכר את כולם לאחד, אין בעל מצרן משדה אחת משדותיו יכול לסלק את הלוקח מאותה שדה, שהרי הלוקח קנה כולם והוכרח המוכר למכור לו גם שדה זו, ואפילו אם המצרן רוצה ג"כ לקנות כל נכסיו אינו יכול לסלקו, והטעם לפי שזהו דבר שאינו מצוי שיקנה אדם כל הנכסים במקומות מפוזרים, לפיכך כשיזדמן אחד הרוצה לקנותם אין לו

להודיע למצרן משדה אחת דשמה בתוך כך יחזור בו הלוקח ואין זה ישר וטוב להפסיד להמוכר [טור] ולכן אפילו אם לכל שדה יש בר מצרא אין יכולים לערער מפני טעם זה:

וכן אמרו בסוגיין דכשמכרה לבעלים הראשונים לית בה משום דינא דבר מצרא, כגון ראובן שקנה שדה משמעון וחזר ומכרה לו אין המצרן מסלקו, דכמו דמכירה למצרן הוא ישר וטוב, כמו כן לבעלים הראשונים, דכל אדם מתאוה לשוב לנחלתו. וה"ה אם מכרה לבן הבעלים אין המצרן יכול לסלקו, דהוא כאביו לעניין זה. ויש מי שחולק בזה, דאיזה זכות יש להבן בזה. וה"ה המוכר קרקע לבנו אין המצרן מסלקו, דזהו וודאי ישר וטוב שתצא מאב לבן ולא לאחר כמו שכתוב [תהלים מה, יז] תחת אבותיך יהיו בניך [ש"ך], ואפשר דה"ה לבתו ולחתנו. וזה שאין המצרן יכול לסלק לבעלים ראשונים זהו רק בדיעבד, אבל לכתחלה אם באו המצרן והבעלים הראשונים ליקח, המצרן קודם. וגם בבעלים הראשונים דאין מוציאים מידיים היינו דוקא כשזה עצמו מכר לו, אבל אם הוא יד שלישי, כגון ראובן שמכר לשמעון ושמעון ללוי ולוי חזר ומכרה לראובן, מסלקו המצרן, דבעלים ראשונים לא מקרי אלא ממי שזה המוכר קנאה, דאם לא כן אין לדבר סוף [שם]:

וכן כשהמוכר היה צריך למכור בדחיפות אין בו דינא דבר מצרא, דאינו ישר וטוב שימתין עליו במקום שהוא נחוץ למכור, כגון המוכר שדה שהיא מפורסמת לרוע כדי לקנות שדה יפה או שמכר שדה רחוקה מהעיר כדי לקנות שדה קרובה או שהיה צריך לעקור דירתו למקום אחר והיה בהול לקנות מקום שם ואם היה מתאחר היה מפסיד, ומכר ביתו או שדהו שבכאן, אין בן המצרן יכול לסלק להלוקח, דשמה בינתים עד שיוודע המצרן יפסיד עניינו שצריך להשיגו. וזה מצוי מאוד בזמנינו במוכרי דירות וקונים אחרות במקומן:

וכן אם מכר כדי ליתן מס המלך או שמכר לצורך קבורה לאחד מבני ביתו או למזון האשה והבנות, אין בהם דין מצרנות, ויש אומרים דה"ה למזונות עצמו או לנדונות בתו, ואפילו לזה מקודם לצורך דברים אלו ואחר כך מכר קרקע לשלם להמלוים אין בו דין מצרנות. וכן אם חבירו נתעורר מעצמו להלוות לו לפרוע מס ומכר אחר כך לפרוע לו אין בזה דינא דבר מצרא, שמפני שדברים נחוצים הם אין פנאי להמוכר להמתין על המצרן, ואפילו לכתחלה כשבאים לקנות המצרן ואחר כל הקודם זכה, ואף דבזה אין איחור כלל מ"מ בטלה לה בזה דין מצרנות לגמרי. ויש חולקין בזה דכיון שבאו כאחד למה יתבטל דין מצרנות כיון דאין הפסד להמוכר. ובמוכר לצורך משא ומתן יש דין מצרנות, דאם לא כן בטלה לה דין מצרנות לגמרי, דרוב מכירות הם למשא ומתן, ואם כי כל אדם נחוץ למשא ומתן מ"מ אין הנחיצה גדולה כל כך שלא יהיה פנאי להודיע לבן המצר:

הנותן מתנה לחבירו אין בה דינא דבר מצרא, ואפילו אם המצרן רוצה לשלם לו ולקנות מהלוקח אינו יכול לכופו, שהרי הנותן לא רצה למוכרה, ואם לא היה נותן לזה לא היה מוכרה לו ולא הפסידו כלום, ואין בזה הישר והטוב, דלזה נתן מתנה מפני אהבתו או מפני טובה שעשה לו, והנותן רוצה שתשאר ביד המקבל מתנה להיות לו לזכרון, ואם ימכרנה ישכח על הטובה, ולכן אין בזה ישר וטוב שיכפהו שימכרנה לו. ואם כתוב בשטר המתנה שהנותן קיבל עליו אחריות יש בה דין מצרנות, דבוודאי עשו ערמה בדבר להפקיע כח המצרן, ובוודאי מכר לו, ואף בשבועה אינו נאמן, דהרי אין דרך לקבל אחריות בנתנת מתנה, ולכן מסלקו ונותן לו כפי שומת הבקאים.

ויש אומרים דאפילו מי שלקח קרקע מצרנית ונתנה לאחר במתנה אין המצרן יכול לסלקו, דנהי דלגבי הלוקח איכא ישר וטוב, מ"מ כיון שלא עיכבה לעצמו שנתנה במתנה לאחר ושלא באחריות, דאין בזה הערמה, ואין בית דין רואין בזה הערמה, ולגבי המקבל מתנה אין כאן ישר וטוב להפסידו, ולכן אין כאן דינא דבר מצרא, רק על הבית דין לראות אם אין בזה הערמה. ואף על גב דבכל מתנה שאין בה אחריות אין לדקדק יותר, מ"מ דבר כזה שאינו מצוי לקנות שדה ולמוסרה במתנה צריכים לדקדק יותר. ויש חולקים בעיקר דין זה וס"ל דהמצרן מוציא מידו ומשלם כפי שויו, ואם הלוקח רוצה ליתן לזה מתנה יתן לו המעות או יקנה במקום אחר, והטעם דלא יפה כח מקבל המתנה מהנותן לו שלקחה ויש בו דינא דבר מצרא, וכן הכריע הרמ"א:

וכן יש אומרים שאם מת הלוקח קודם שסילקו המצרן אינו יכול לסלק להיורשים, כיון שהם עצמם לא עשו נגד הישר והטוב. ויש חולקים גם בזה, דלא יפה כחם ממורישם שבאו מכחו, וכן הכריע הרמ"א. ואפילו לדיעה ראשונה, אם היורש מכרה לאחר, או המקבל המתנה מהלוקח מכרה לאחר, בא המצרן ומסלק את הלוקח, דכיון שלא נשארה אצל היורש או המקבל מתנה ותחלתו וסופו הוא לקיחה יש בזה הישר והטוב להעמידה ביד המצרן, וילך לו הלוקח ויקנה במקום אחר, וכ"ש אם לוקח ראשון מכרה ללוקח שני. אבל אם בעל הקרקע עצמו נתנה מתנה לאחד וזה המקבל מכרה לאחר, אין בו דינא דבר מצרא אף לדעה אחרונה, מאחר שבא מכח מקבל מתנה שאין בו דין מצרנות [ערוך השלחן]:

הקונה מגוי וכו' אין המצרן יכול לסלקו, דא"ל עשיתי לך טובה שהברחתני מן המצר שלך, ואף אם חזר והשכירו למוכר זה מ"מ הרי סילקו מגוף הקרקע [ב"י]. וכן אם מכר קרקע לאלו אין המצרן יכול לערער על המוכר, דעיקר הדין מוטל על הלוקח ועל אלו לא שייך חיובא דהישר והטוב, אלא באופן בזה שמוכר לאלו ויכול להיות שיגיע לשכינו איזו רעה מזה צריך לקבל עליו כל

אונס שיבא מהם להשכן ואף במשכיר לאלו הדין כן, ואם אינו רוצה לקבל מנדים אותו עד שיקבל עליו. ואם עשו לו איזה היוזק ראייה, או להיפך, שסתמו לו חלונו המוחזקת וכה"ג, חייב המוכר או המשכיר לשלם לו כפי השומא שישומו הבקיאיים. ואם לא קיבל עליו ואירע להשכן אונס מהם יש אומרים דפטור לשלם ע"פ בית דין, ורק חיובו בידי שמים ככל גרמא בנזקין וכן הכריע הרמ"א:

במה דברים אמורים שצריך לקבל עליו כל אונסא דמתיליד מחמתיה, כשיכול למוכרה לישראל בסכום הדמים שהגוי נותן אם אין הגוי מעלה הרבה בדמים יותר מכדי שויו [סמ"ע], אבל אם לא נמצא ישראל שרוצה ליתן המקח הזה אינו מחוייב למכור בפחות לישראל, וכן בשכירות הדין כן. ואם הבית דין רואים שהגוי מכוין לקנות או לשכור כדי להרע לבן המצר אין מניחים לו לעשות כן:

דין מצרנות בשותפות

שותף יפה כחו ממצרן כשהוא שותף בקרקע זו, כיצד, אחים שירשו קרקע או שותפים שקנו קרקע ואחד מהם מכר חלקו לאחר, האח או השותף מסלק אותו, ואפילו הלוקח הוא מצרן מסלקין אותו, דהמצרן הוא רק מצרן והם מצרנים ושותפים, וכשם שהמצרן מסלק ללוקח מפני הישר והטוב כמו כן מסלקין אותו מפני ישר וטוב, דאין לך ישר וטוב מזה, ואפילו הלוקחין אשה ויתום מסלקין אותם, ואפילו היו הרבה אחים והרבה שותפים ומכר אחד מהם חלקו קודם שחלקו, יכול אחד מהם לסלק להלוקח ואין ביכולת הלוקח לומר מי ימר שכשתחלקו יפול לך חלק זה ותהיה מצרן, שמא יפול חלקך רחוק מחלקי, דעל כל פנים כיון שהוא עתה שותף בכולה יכול לסלקו [סמ"ע]. ומכל מקום שותפין ואחין שחלקו אין בהם דין שותפים אחר החלוקה.

וכה השותפות גדול כל כך שאפילו אינו שותפו בקרקע זו אלא הוא שותף עמו בעסקים אין בו דינא דבר מצרא [כן היא דעת הגאונים, ודעת רש"י בסוגיין דהוא דוקא בשותף בקרקע]. לפיכך המוכר לשותף שלו במשא ומתן זכה בה ואין בן המצר יכול לסלקו, וכן שאר שותפים אין נוטלים חלק עמו. ואם יש לו שותף בקרקע זו נראה דיכול לסלקו, דכיון דיפה כחו מבן המצר כ"ש שיפה כחו משותף במשא ומתן. וזה שאמרנו שהשותף אין המצרן יכול לסלקו זהו דווקא אם קדם וקנה, אבל אם קדם המצרן וקנה אין השותף יכול לסלקו אלא אם כן הוא שותף בהקרקע, ואם באו שניהם כאחד ימכור להמצרן ולא לשותפו במו"מ.

דין מצרנות במשכנתא

משכנתא לית בה דינא דבר מצרא, לפיכך הממשכן שדהו ואחר כך מכרו לזה שממושכן בידו אין המצרן יכול לסלקו. אבל אם מכרה הממשכן לאחר אפילו אינו בר מצרא, אין המלוה יכול להוציא מידו, דלא יפו כחו רק שלא ידחנו המצרן, אבל אינו ממש כבר מצרא. ויש אומרים דיפה כחו אפילו מבר מצרא, דאם אפילו המצרן קנאה יכול המלוה לסלקו, ודינו כשותף בקרקע, דלכן נקראת משכנתא דהוא שכן אצלה ועוסק בה, וכן הכריע הרמ"א.

ואם בתחלת המשכנתא בא המצרן לערער ולומר אני אלוה לך כי שמא כוונתך להערים ולמכור להמלוה, אינו יכול לעכב על ידו כי יאמר ממנו נוח לי ללות משאלוה ממך. ואם יראה לדיין שיש בזה ערמה, מודיעין להמלוה שאם תשאר בידו לחלוטין יפקיעו ממנו וימסרוה להבר מצרא ובוה יתגלה האמת:

בעל המשכון אינו נקרא רק מצרן לשדה הממושכנת ולא להסמוכה לה, לפיכך אם שדה הסמוכה למשכונא נמכרת, אם המלוה רוצה לקנותה הלוח מעכב על ידו כשירצה מפני שהוא המצרן, וכ"ש כשהלוח רוצה לקנותה דאין המלוה מעכב על ידו. ואם הלוח אינו חפץ לקנותה וקנאה אחר שאינו בן המצר, אין המלוה יכול להוציאה מידו, ואם קדם המלוה וקנאה יכול בעל מיצר להפקיעה מידו, אפילו בעל מיצר אחר לא הלוח. ויש חולקים וס"ל דיש להמלוה דין מצרן גמור אף להשדה הסמוכה לה, וכן הכריע הרמ"א, ולכן אם קדם אחר שאינו בן המצר וקנאה, המלוה מסלקו, וכ"ש כשקנאה הוא דאין בן מצר אחר מסלקו. ויש אומרים דדווקא לעניין זה יפה כחו שאין בר מצרא מסלקו כשקנאה, אבל כשקדם אחר וקנאה אינו יכול לסלקו אף לדיעה זו [סמ"ע וי"ו]. והלוח יכול לסלק להמלוה לכ"ע:

דין מצרנות בשכירות

כמו שנתבאר המחלוקת במשכנתא כמו כן יש מחלוקת הפוסקים בשכירות, הן לעניין אותה השדה או הבית המושכרת הן לעניין הסמוכה לה, דיש אומרים דאין בשכירות דין מצרנות כלל לעניין הבית והשדה הסמוכה לה ואם מכרה להשוכר יכול המצרן להוציאה מידו, וכ"ש אם קנאה אחר שאין השוכר יכול להוציא מידו ויש אומרים דזהו וודאי שאם קנאה אחר אין השוכר יכול להוציא מידו [סמ"ע]. אבל אם קדם השוכר וקנאה אין המצרן יכול להוציא מידו. ולעניין אותה הבית או השדה ששכרה, אם מכרה אפילו לאחר אין השוכר יכול להוציא מידו לדיעה ראשונה, ולדיעה אחרונה אפילו קנאה המצרן יכול השוכר להוציא מידו, וכ"ש כשקנאה אחר דשוכר יפה כחו ממצרן כמו בעל המשכנתא. אבל כשקדם השוכר וקנה לביתו שדר בו בשכירות או לשדה ששכרה אפילו לדיעה ראשונה אין המצרן יכול להוציא

מידו. וכיון שהרמ"א הכריע במשכנתא כדיעה אחרונה דיש לו בבית זה יותר כח מהמצרן ולהסמוכה לה יש לו דין מצרן שאין המצרן האחר יכול להוציא מידו, כ"ש בשכירות הדין כן, דשכירות ליומא ממכר הוא. וכן כתב הב"י דשוכר יפה כחו ממשכנתא. וכ"ז לענין אנשים אחרים, אבל לענין המשכיר עצמו וודאי דיש להמשכיר יותר כח בשדה או בבית הסמוכה מהשוכר, ואף אם קדם השוכר וקנאה אם רצה המשכיר מוציאה מידו.

וכן יש מחלוקת זו לענין עצם השכירות, דאם ראובן רוצה להשכיר ביתו ובא המצרן ואמר אני רוצה לשוכרו, לדיעה ראשונה אין בדבריו כלום ולדיעה אחרונה הדין עמו, דשכירות ליומא ממכר הוא, וכיון דקיי"ל כדיעה אחרונה הדין עם המצרן. אמנם זהו דווקא אם מספר בני ביתו הם לא יותר ממי שרוצה לשוכרו, כל אם מספר בני ביתו מרובים יותר יכול המשכיר לומר אין רצוני להשכירו לבני בית מרובים שלא יקלקלו את ביתי, או אם יש לו שאר אמתלא נכונה שהמצרן לא טוב לפניו שישכיר לו אין המצרן יכול לכופו, דהרי אף במכירה נתבאר דכשיש רעה להמוכר בטלה לה דין מצרנות, וכ"ש בשכירות.

ואם אחד דר בבית בשכירות וככלות הזמן בא אחר לשוכרה, והראשון אומר שהוא קודם שהוא מצרן מפני ששכרה עד כה, טענתו טובה אף לדיעה ראשונה וצריך להשכירה לו על להבא [ט"ז], וגם זה דווקא כשבני ביתו אינם מרובים מזה שבא לשוכרה עתה, אבל בלא"ה לא שייך בזה דין מצרנות, והרי השוכר בעצמו אינו רשאי להשכירה למי שבני ביתו מרובין משלו, ומכ"ש אינו יכול לטעון טענת מצרן בכה"ג [קצה"ה]. וכן אם המשכיר מראה לפני בית דין אמתלא נכונה מפני מה אין רצונו בו בטל דין מצרנות, וק"ו הוא ממכירה כנ"ל. ויש אומרים עוד, דכשכבר כלה זמן שכירותו והמשכיר לא הושהו עמו עדיין על להבא יכול להשכירה למי שירצה אף שעדיין דר בה, דכיון דכלה זמן שכירותו הוי כאחר, ודווקא כשעדיין לא כלה הזמן ובא אחר לשוכרה יכול לטעון טענת בר מצרא ולא כשכלה הזמן [נה"מ בשם ב"י], וצ"ע לדינא בזה [ערוך השלחן]:

ויש מי שחולק וס"ל דאין בשכירות דין מצרנות כלל [רש"ל בתשו], וס"ל דאפילו מכרה המשכיר לאחר שאינו בר מצרא אין השוכר יכול להוציא מידו, ולא אמרינן שכירות ליומא ממכר הוא אלא לענין תשמיש, ולא שהגוף שלו, ופסק כן הלכה למעשה. והשבות יעקב הכריע כדיעה זו רק לפתחלה, דכשבא למוכרה השוכר קודם לאחר והמצרן קודם להשוכר, ואם קדם השוכר וקנאה אין המצרן יכול להוציא מידו, כי יאמר קים לי שיש בשכירות דינא דבר מצרא. אמנם לפי הכרעת הרמ"א דבמשכנתא יש דינא דבר מצרא ולפמ"ש הב"י דשכירות עדיפא ממשכנתא, וודאי דיש לפסוק דיש

בשכירות דין מצרנות. ועכ"ז קשה להוציא מיד הקונה, דקיימא לן דבמחלוקת הפוסקים על המצרן להביא ראיה.

ומכל מקום אין דין מצרנות בחזקות לענין הסמוכה לה, כגון מי שיש לו חזקה לדור בבית זה או לישב בחנות זו, אין בזה דינא דבר מצרא לענין החנות והבית הסמוכה לה, ולכן כשהסמוך לה מוכר חזקתו יכול למוכרה למי שירצה ובעל החזקה שבצדו אינו יכול למחות בו לכל הדיעות. אבל לענין אותה חנות או אותו בית עצמו, אם מוכרו לחלוטין ודאי בעל החזקה קודם אפילו לבר מצרא לכל הדיעות, דזה עדיף ממשכנתא ומשכירות דהיא כשלו ממש מפני חזקתו.

דין ויתור במצרנות

בא הלוקח ונמלך בהמצרן וא"ל הרי פלוני בן המצרן שלך רוצה למכור לי שדה זו, האם אלך ואקחנה ממנו, וא"ל לך וקה, לא ביטל זכותו, מפני שיכול לומר השטיתי כך כדי להעמידה על דמים ראויים, שאלו באתי אני אצל המוכר היה מעלה לי בדמים מפני שידע שאני חפץ בה מאד [רש"י ד"ה נהרדעאי], ולכן יכול לסלק להלוקח אחר שקנאה, אלא אם כן קנו מידו דאז איבד זכותו. ואף על גב דזה כקניין דברים בעלמא, דמה מקנחו, מ"מ מועיל הקניין דאינו יכול לומר השטיתי כך, וסילק את עצמו מזכות מצרנותו, וחשבינן לו להמצרן כאלו יש לו זכות וקניין קצת בגוף הקרקע הנמכרת ואותו הזכות מסלק בהקניין. וכיון דעיקר הקניין הוא לגלות שבלב שלם ויתר על זכותו, יש מי שאומר שאם אמר בפני עדים הווי עלי עדים שנסתלקתי משדה זו א"צ יותר, שרוצה לומר נסתלקתי כדין בקניין, וכמו בכל הודאות ממון כשמודה בפני עדים ואומר אתם עידי מהני, כמו כן בענין זה ג"כ מהני הודאה גמורה. וכן אם בא הלוקח להמצרן וא"ל אלך ואקנה אותה בעדי ואחר כך אמכרנה לך [סמ"ע] וא"ל המצרן לא בעינא לקרקע זו, יש אומרים דזכה הלוקח מיד בדיבורו, דהא בזה אינו יכול לומר שכוונתו היתה שהמוכר לא יעלה המקח כיון שרצה לקנותו בעד עצמו ואחר כך למכור לו, וכיון דחשבינן את הלוקח כשלוחו של המצרן הרי אינו נעשה שלוחו בע"כ וזכה בו הלוקח, ודמי ליורד לתוך שדה של חבירו שלא ברשות בשדה העשויה ליטע דהוי כשלוחו, וכשאמר לא בעינא אינו נעשה שלוחו בע"כ [הגר"א].

במה דברים אמורים כשהחילה היתה קודם שקנה הלוקח, אבל אחר שקנה, אפילו בלא קנין ובלא דיבור, אם עשה המצרן מעשה הניכר שמחל לו, כגון שסייעו להלוקח במלאכתו, או שכר ממנו קרקע זו, או שראהו בונה וסותר כל שהוא או השתמש בה ולא מיחה בו ולא עירער, אף על פי שעדיין הוא בתוך זמן הראוי לסילוק לפי מה שיתבאר לקמן, הרי מחילה גמורה ואינו יכול לסלקו עוד, דמחילה א"צ קניין, והרי אין לו כלום

בהקרקע שנאמר שלא תועיל מחילה בלא קניין, דאין לו רק זכות מצרנותו וכיון שמחל אבד זכותו:

וכן אפילו קודם קניית הלוקח, דווקא הלוקח צריך קניין או הודאה גמורה, אבל המוכר א"צ כלום, כגון שנמלך המוכר עם המצרן שלו ובקש למכור לו באותם דמים שמכר להלוקח אחר כך, וא"ל לך ומוכרה לאחר ואני איני רוצה בה, איבד זכותו, דהמוכר כיון שגילה לו המקח ולא רצה א"צ להמתין אף שעה אחת. אבל אם לא גילה לו סכום המקח לא אבד זכותו, דיכול לומר הוכרחתי להרשותו למכור לאחר כדי לידע המקח שלא יעלה לי יותר מדאי. ומדוע יפה כח המוכר בזה מכח הלוקח, מפני שעיקר הישר והטוב הוא על הלוקח, ועוד דלא גרע מאומר אטרה ואביא מעות דא"צ המוכר להמתין, וכ"ש כשמדחהו אחר הגדת המקח דא"צ להמתין עליו [הבי']:

זמן ערעור המצרן

וכמה הוא הזמן שביכולת המצרן לערער אחר שלקח הלוקח, אם לקחה בצינעא לא איבד זכותו עד שיתפרסם המכירה לבני העיר והחזיק הלוקח בהקרקע, ואז אם שהה המצרן שיעור שילך ויביא מעות ויתבענו לדין ולא תבעו איבד זכותו, דאמרינן וודאי מחל לו. ואם נודע לו בימים שאין בית דין יושבים ושתק עד עבור הזמן לא איבד זכותו, דיכול לומר דלכן שתק מפני שלא היה בית דין לפניו [ש"ך]. וכל שנודע שידע מהמכירה ושתק ונראה שלא חשב לזה הפסיד זכותו אפילו לא נעשו כרוזים מהמכירה [בי'].

דין מצרנות כשיש כמה מצרנים

היה לשדה הנמכר ד' מצרנים מד' רוחותיה יד כולם שוה בה ויחלקוהו באלכסון כדי שיגיע לכל אחד חלק על פני שדהו, ואם היו ה' מצרנים, שלשה משלש הרוחות ושנים ברביעית, אותם השנים חשובים כאחד ונוטלין בין שניהם חלק אחד מהחלקים שנוטלים השלשה. במה דברים אמורים כשבאו כולם כאחד, אבל אם קדם אחד מהמצרנים וקנאה מהמוכר או שסילק את הלוקח, זכה בה הוא לבדו, ואפילו זה המצרן היה בחלק היותר קטן זכה בה לבדו. והטעם, דעיקר הטוב והישר מוטל על הלוקח, וכיון דהלוקח בעצמו הוא מצרן אין נ"מ אם הוא מצרן גדול או קטן ואין אצלו ישר וטוב שיתן גם להמצרנים האחרים. מיהו לכתחלה ימכור המוכר או הלוקח לכולם ביחד, דגם על המוכר מוטל קצת הישר והטוב וצריך לעשות ישר וטוב לכל המצרנים כולם, ובדיעבד מכירתו מכירה אף לאחד מהם. ויש חולקין וס"ל דגם לכתחלה יכול למכור לאחד מהם, דכיון שמוכר למצרן הרי עשה הטוב והישר. ויש אומרים דלדיעה ראשונה אם באו כולם ביחד לקנות ומכר לאחד מהם מוציאין האחרים חלקם [נה"מ]. וכ"ז כשכל המצרנים הם בעיר, אבל אם קצת מהמצרנים בעיר ובאו וקצתם אינם בעיר, אלו

שבכאן קונין מהמוכר או מסלקין להלוקח אף לכתחלה והיא שלהם לבדם, דאין זה ישר וטוב שימתינו עד ביאת המצרנים האחרים:

ארעא דחד ובתי דחד מרי דארעא מעכב אמרי בתי ומרי בתי לא מעכב אמרי דארעא וכו', דהיינו, קרקע שיש בו בנין והקרקע של אחד והבנין של אחד, אם בעל הבנין יש לו כח בקרקע, אז כל אחד ואחד הוא מצרן של חבירו, לפיכך אם מכר אחד מהם את חלקו, חבירו מסלק הלוקח, ואפילו הלוקח הוא מצרן מצד אחד, הוא קודם דטוב וישר הוא שישאר הבנין בקרקע והוי כמו שותף שהוא קודם למצרן, אבל אם אין לו כח בקרקע, אז אם מכר בעל הקרקע זכה הלוקח ואין בעל הבנין יכול לסלקו, אבל אם מכר בעל הבנין, בעל הקרקע מסלק ללוקח כדי שישאר הבנין בקרקעו, וכן הדין במי שיש לו אילנות בשדה חבירו, אם יש לו חלק בגוף הקרקע שאם יבשו שיכול ליטע אחרים במקומו, אז כל אחד מצרן לחבירו, ואם כשיבשו לא יכול ליטע אחרים במקומו, אז בעל הקרקע מעכב כדי שישארו האילנות בקרקעו. וכן אם נמכר קרקע הסמוכה לזה שהקרקע לאחד והבנין או האילנות לשני, בעל הקרקע קודם לבעל הבנין והאילנות, אלא אם כן יש לבעל הבנין והאילנות זכות בקרקע כנ"ל. הבית והעליה של שנים ומכר האחד ביתו למצרן אין בעל העליה יכול לסלקו, דלא מיקרי שותפין זה לזה רק דינם כמצרנים.

ומה נקרא זכות בקרקע, דעת רש"י והרא"ש דאפילו אם יש להם זכות לזמן, כיון דאין זכות זה לעולם אין נחשבים כמצרן ולא דמי למשכנתא דבשם עיקר הזכות שמא לא יפדה וישאר בידו אבל בזה כשיגיע הזמן אין להם אפילו זכות ספק, אבל דעת הרמב"ם הוא דווקא כשאין לבעל הבית ובעל האילנות שום זכות בהקרקע אפילו לזמן ובכל עת שירצה בעל הקרקע יכול לומר לבעל הבית הרוס בניינך ולך ולבעל האילנות עקור אילנך וזיל דאינם רק כמטלטלין בעלמא, אבל כשיש להם זכות בהקרקע לעמוד עד זמן ידוע יש להם דין מצרן דלא גרע ממשכנתא עצמה הנמכרת דכדבר אחד חשוב הקרקע והבית או הקרקע והאילן. ובטור הביא רק דעת רש"י והרא"ש, אבל השו"ע הביא לשון הרמב"ם, וכתב הסמ"ע [ס"ק צ"ד] דהוא תימה שלא הזכירו המחבר ומור"ם לדעת רש"י והרא"ש כלל:

דין קדימה במכירה למי שאינם מצרנים

אף כשבאים קונים שאינם מצרנים דיכול המוכר למכור למי שירצה, מכל מקום אמרו חז"ל דאם אחד היה בן עירו והשני מעיר אחרת, בן העיר קודם, ואפילו האינו בן עירו שכן לשדהו, מ"מ בן העיר קודם, שזה ג"כ טוב וישר הוא לחבר אהבה ואחוה ליושבים עמו בעיר אחת שהם תדיר יחד. שכן ותלמיד חכם, תלמיד חכם קודם

ורגיל עמו, אבל מה שדר אצלו אינו כלום, דפעמים יש שדרים יחד ואין להם חברה וקירוב כלל, ויש חולקין. והעיקר כדיעה ראשונה [ש"ד].

משום כבוד תורתו. שכן וקרוב, שכן קודם דטוב שכן קרוב [משלי כו, י]. קדם אחד מהן וקנה זכה, ואין חבירו שראוי לקדם לו יכול לסלקו, הואיל ואין אחד מהם בעל המיצר. יש אומרים דלא מיקרי שכן אלא א"כ הוא חבירו

